

ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
Кафедра економічної теорії

Наукова бібліотека імені М. В. Довнар-Запольського
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Наукове товариство імені Сергія Подолинського
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
Відділ економічної історії

Тези Круглого столу

**«С. Подолинський, В. Вернадський, М. Руденко —
подвижники природничих засад
економічного мислення і господарювання»**

18 листопада 2020 року

УДК 330.83(477):502.2
П 44

**П 44 С. Подолинський, В. Вернадський, М. Руденко —
подвижники природничих засад економічного мислення і
господарювання [Електронний ресурс] : тези Круглого сто-
лу, Київ, 18 листоп. 2020. — Київ, 2020. — 71 с.
ISBN 978-966-926-352-0**

У збірці представлені тези Круглого столу за темою «С. Подолинський, В. Вернадський, М. Руденко — подвижники природничих засад економічного мислення і господарювання», який відбувся 18 листопада 2020 р. на онлайн-платформі Zoom.

УДК 330.83(477):502.2

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ забороняється*

ISBN 978-966-926-352-0

© КНЕУ, 2020

ЗМІСТ

Бездушна Ю. С. Фізюкратичне підґрунття методології оцінки вартості сільськогосподарських земель	5
Воробйова Л. В. Ідеї фізичної економії та проблеми їх практичного використання	8
Гринів Л. С. Розвиток української наукової школи фізичної економії: перспективи для економічної науки ХХІ століття . . .	14
Жук В. М. Фізюкратичні основи застережень від вільного ринку сільськогосподарських земель	19
Кудласевич О. М. Еколого-економічні питання суспільного розвитку в українській науковій скарбниці	21
Кульбачний С. В. Продовольства як альтернатива фінансовому капіталу	23
Логвиненко Ю. В., Мазуренко В. О. Відлуння ідей С. Подолинського у філософсько-економічній концепції М. Руденка	26
Максимович Б. Земля і люди (золото Полуботка)	30
Максимюк В. А. Про загрози, виклики й порятунк	33
Небрат В. В. Засади солідарної економіки у вченні С. Подолинського	37
Ніколенко І. Ю. Від фізичної економії до глобалістики та сучасної концепції сталого розвитку — зв'язок поколінь та наукових ідей	41
Остапчук С. М. Розвиток економіко-природничих засад використання земельного капіталу у працях Миколи Руденка	45

Пилипенко Л. М. Фізико-економічні основи економічних механізмів	49
Супрун Н. А. Вчення В. Вернадського про ноосферу в контексті теорії сталого розвитку	52
Фещенко В. М. Розвиток методології української школи фізичної економії.	56
Цаповський В. І. Фізична економія і природне землеробство — вирішальні фактори виходу із системної кризи мислення та господарювання	60
Шевчик Б. М. Фізична економія як глобальний проект нооекономіки ідеаційної культури	61
Шевчук В. О. До витоків кризи економічного мислення: природничі засади з'ясування та виникнення	64

Бездушна Юлія Сергіївна,
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу обліку та оподаткування
ННЦ «Інститут аграрної економіки»*

ФІЗІОКРАТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ МЕТОДОЛОГІЇ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Основним фактором виробництва у сільському господарстві є земля, наділена унікальною біологічною властивістю — родючістю ґрунту. Український фізіократ М. Д. Руденко, доводячи, що продуковані землеробством блага є безальтернативними у забезпеченні життєдіяльності людей, та будучи глибоко переконаним, що гумусний шар планети — це найцінніше, чим володіє людство, відніс землю до п'яти абсолютних благ [1].

Питання вільного обігу сільськогосподарських земель чи не найгостріше на сьогодні в Україні. Мораторій, що діє в Україні з часів розпаювання сільськогосподарських земель є запорукою ресурсної безпеки аграрної галузі, однак в суспільно-економічному просторі укріплюється ідея, що закритий ринок сільськогосподарської землі не сприяє зростанню добробуту сільського населення та раціональному використанню національних земельних ресурсів.

Невизначеність з ціною землі є одним з факторів, що змушує з обережністю ставитися до ринку земель усіх учасників земельних відносин. Фактично діє ринок прав користування. Більшість сільськогосподарських земель передана в оренду. Не дивлячись на мораторій, землі активно продаються шляхом укладення довгострокових договорів оренди та емфітевзису. Землевласники — селяни, не знають реальної ціни на свою землю. Землекористувачі — мають у своєму розпорядженні право користування, однак, у більшості випадків не ставлять на баланс, не оцінюють і звідси — відсутність загального макроекономічного бачення земельного потенціалу у його вартісному, ринковому вираженні. Ціну на землю формує чорний ринок.

Саме тому, першочерговим кроком має бути включення вартості сільськогосподарських земель до системи національних рахунків, щоб вона була представлена у складі національного багатства країни.

Необхідність включення землі до системи національних рахунків в ринкових показниках вартості зумовлює потребу постановки землі на баланс власників та користувачів. І для цього потрібна єдина облікова політика на основі єдиної методології оцінки. Така облікова політика та оцінка повинні відображати природну цінність і родючість землі. У вартості має бути врахований і ринковий фактор і фактор родючості і фактор економічної ефективності її використання саме як основного засобу виробництва в сільському господарстві, а не як об'єкту оренди.

Цей крок має глибоке теоретичне підґрунтя в ученнях фізіократів за якими: багатство нації полягає тільки в спроможності ґрунту щорічно виробляти земельну ренту...» [1, с. 95].

Вищезазначені вимоги до оцінки земель задовольняє чинний в експертній практиці доходний підхід, базований на розрахунку рентного доходу, який враховує типовий для місцевості набір культур, а також ціни його реалізації на ринку. Ми спробували апробувати таку методологію в масштабах країни розрахувавши вартість 1 га сільськогосподарських угідь методом капіталізації рентного доходу в середньому по Україні. У своїх розрахунках ми скористались даними Державної служби статистики України.

Потенційну вартість сільгоспугідь України у фінансовій звітності демонструє таблиця, що підтверджує важливість для аграрної галузі застосування нової облікової політики щодо землі сільськогосподарського призначення.

Таблиця

**ПОТЕНЦІЙНА ВАРТІСТЬ СІЛЬГОСПУГІДЬ УКРАЇНИ
У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ***

Земельний капітал/ активи	Млн. га	Потенційна вартість у фінансовій звітності, при застосуванні нової облікової політики та оцінки, млрд дол. США
Рілля (потенціал)	32,54	11,95
у т.ч.:		
<i>Право оренди</i> (землі недержавних підприємств)	18,70	9,83
<i>Право власності</i> (землі громадян)	11,66	(12,57)
<i>Право постійного користування</i> (землі державних підприємств)	0,77	0,75
<i>Емфітевзис</i> (інше використання)	1,41	1,37

* розраховано методом капіталізації рентного доходу за даними Державної служби статистики.

Сьогодні в Україні такої політики немає ані на рівні підприємств, ані на рівні держави. Як результат, у офіційній фінансовій звітності земельні активи аграрних підприємств України оцінено лише у 151 млн дол. США. У той час як при застосуванні нової облікової політики цей показник мав би бути 11,95 млрд дол. США, а з урахуванням потенціалу землі товарних господарств (які на сьогодні не ведуть бухгалтерський облік) — майже 25 млрд дол. США. 25 млрд дол. США зростання суми національного багатства України, що представлене у її системі національних рахунків. Це п'ята частина ВВП та більше ніж весь золотовалютний запас України, який на початок 2019 року склав 20,8 млрд дол. США [2, 3].

Та на відміну від золотовалютних резервів, які більш ніж на половину сформовані за рахунок кредитів МВФ, земля — це власний капітал нашої країни, який приносить дохід його власнику, забезпечує продовольчу безпеку країни, її конкурентоспроможність на зовнішніх продовольчих ринках.

Звідси, ми, бухгалтери, вбачаємо свою важливу місію на шляху до сталого розвитку, у підвищенні статусу і вартості абсолютних благ у фінансовій звітності для належного представлення природно-економічного потенціалу України на міжнародній арені, у світовому інформаційному просторі.

Вчення теорії фізичної економії потребують широкої популяризації (Ф. Кене, В. Вернадський, С. Подолинський, М. Руденко, В. Жук, В. Шевчук [1, 4, 5]). Саме фізична економія обґрунтувала цінність землі в подальшому розвитку життя на землі. З цієї позиції потребує вирішення питання вартості землі в Україні, з урахуванням глибокого осмислення землі як основного фактора виробництва, який, в сукупності з усіма складовими циркулярної економіки повинен забезпечити економічне зростання України, слідування цілям сталого розвитку.

Ми повинні оцінювати і цінувати те що маємо. Думати не тільки про себе, і не на 10 років вперед, а, як казав М. Руденко, бодай впродовж одного століття. Збереження і відновлення земельних ресурсів, забезпечення замкнутого циклу абсолютних благ, що виділяють фізіократи і доповнення його інтелектуальним потенціалом та патріотичною свідомістю всіх і кожного. За цим простим рівнянням — сталий розвиток і майбутнє України.

Список використаних джерел

1. Руденко М. Енергія прогресу: нариси з фізичної економії. Вид. 2-ге, допов. Тернопіль: Джура, 2005. 412 с.

2. Золотовалютный мираж Украины — резервы НБУ на бумаге выглядят весомее, чем в реальности. URL: <https://vesti-ukr.com/strana/320605-zolotovaljutnyj-mirazh-ukrainy-rezervy-nbu-na-bumahe-vyhljadjat-vesomee-chem-v-realnosti>

3. Золотовалютні резерви України (2009–2019). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/>

4. Кенэ Ф. Физиократы. Избранные экономические произведения: [пер. с фр., англ. и нем.]. [Юбилейн. изд.]. Москва: Эксмо, 2008. 1199 с.

5. Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання: кол. монографія / В. М. Жук та ін. Київ: ННЦ «Ін-т аграрної економіки», 2013. 502 с.

УДК 330.83:502.2]:620.92

Воробйова Людмила Василівна,
*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач сектору інформаційно-просвітницької діяльності
відділу соціокультурних комунікацій
Наукової бібліотеки імені М. В. Довнар-Запольського
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ІДЕЇ ФІЗИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ПРАКТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Зараз людство підійшло до такого стану, коли потрібна особлива відповідальність, розум в рішеннях і діях, урахування не тільки національних інтересів, але і потреб світового співтовариства. Потрібно створити умови, які забезпечують сталий розвиток світу на наукових, розумних основах.

Останнім часом різними організаціями ООН були висунуті ряд нових концепцій та програм глобального регіонального і національного розвитку. У цих програмах робиться спроба розгляду процесу загального розвитку в єдності всіх його сторін — економічній, соціальній та природній.

Звертається увага на недостатнє опрацювання природничо-історичних закономірностей, які знаходяться в основі сталого розвитку.

Суспільство вступило в епоху, коли знання законів природи та вміння їх використовувати стали практичною необхідністю. В міру того, як зростає могутність людини, зростає і її відповідаль-

ність за кожний прийнятий крок. Людина стала потужною, глобальною геологічною силою. Але дійсне панування людини над природою складається не в сліпому нав'язуванні їй людської волі, а в умінні пізнавати її закони і використовувати їх в якості об'єктивного критерію колективного розуму, ефективності своєї практичної діяльності.

У природничих та суспільних науках відкрито багато об'єктивних законів. Але вони ще не об'єднані в цілісну систему і до цих пір недостатньо вивчене питання про взаємозв'язок законів природи та суспільства. Не розроблений науковий механізм використання цих законів у суспільній практиці.

На наш погляд, велике значення у вирішенні вищеназваних питань має використання ідей української школи фізичної економії.

Найціннішу сутність творчої спадщини Сергія Подолинського становлять його роботи, присвячені проблемам накопичення та перетворення людством різних видів енергії. У розвідці вченого під назвою «Праця людини і її відношення до розподілу енергії» Подолинський впритул підходить до питання використання сонячної енергії в її найузагальненішому, «космічному» прояві й вимірі. Він відчував і усвідомлював універсальність законів Всесвіту, розумів, що завданням людства є оволодіння різними видами енергії з метою її використання для розвитку вільного, соціально справедливого суспільства.

У другому розділі вищеназваної роботи Сергій Подолинський звертається до розгляду тих видів перетворюваної енергії, що розподілені на Землі. На першому місці за своєю величиною, на думку вченого, стоїть енергія обертання Землі навколо Сонця і навколо своєї осі. Велику роль відіграє також і внутрішня теплота Землі. У тих випадках, де вона проявляється ще зі значною силою, тобто під час землетрусів і вивержень вулканів, діяльність її має характер надто випадковий і неправильний, щоб слугувати джерелом енергії. Але «якщо віднести земний магнетизм, — вважає Подолинський, — до проявів енергії, що міститься всередині Землі, то, звичайно, він являє собою силу, якою не слід нехтувати, бо вона відіграє і практичну роль у мореплавстві, виготовленні наукових приладів та ін.» [1, с. 213].

Вчений вважає, що гарячі джерела являють собою хоч і невелику, але досить зручно розподілену кількість перетворюваної енергії. Всередині Землі ще є великі маси вільних металів, сірки й інших речовин, що мають достатню хімічну енергію.

Одна з найменш перетворених форм енергії, підкреслює Подолинський, тобто «найкорисніших у людському розумінні цього

слова, що можуть дати значну кількість механічної роботи при своєму перетворенні, є рух повітря, або вітер» [1, с. 213].

Сказане щодо рушійної сили, що доставляється вітрами, може бути застосоване і до сили водяних течій, і взагалі до сили води, що падає. На думку Подолинського, «вода, падаючи, наприклад, на колесо млина, з висоти доставляє такий відсоток корисної роботи, якого не дає ні парова, ні електромагнітна машина» [1, с. 214]. Нарешті, вчений згадує ще про перетворювану енергію, «що міститься в живих рослинах, тваринах і людях» [1, с. 215].

Подолинський не дожив до відкриттів у галузі ядерної фізики, які засвідчили величезні енергетичні можливості розпаду та синтезу атомних ядер. Історичний аналіз науково-технічного прогресу наочно показує, як змінювалась «питома густина» використовуваної людиною енергії. Від примітивних, первісних джерел енергії, питомої густини яких можна характеризувати величинами порядку кількох джоулів на кубічний метр, людство поступово відкрило для свого використання джерела енергії з питомою густиною до сотень джоулів на кубічний міліметр (як у лазерах). Але праці відомого українського вченого не втратили актуальності і в наш час. В історичному плані вони посіли заслужене місце в розвитку такої нової і водночас старої науки, як фізична економія. Залишається актуальним питання про ефективне використання різних видів енергії, яке в свій час підіймав Подолинський.

Об'єктивний аналіз напрямів модернізації паливно-енергетичного комплексу, виконаний на замовлення ПР ООН Стокгольмським інститутом системних досліджень, засвідчив, що для забезпечення подальшого економічного зростання на засадах сталого розвитку усі країни мають відмовитись від традиційних підходів до удосконалення ПЕК. Спільними для таких стратегій мають бути наступні три напрями вирішення проблеми енергозабезпечення:

- підвищення ефективності використання енергії;
- масштабне використання нових та поновлюваних джерел енергії;
- модернізація техніки і технологій використання органічного палива.

Програма розвитку ООН надає пріоритет використанню поновлюваних джерел, частка яких, за їх прогнозами, у світовому балансі споживання паливно-енергетичних ресурсів до 2050 року зросте до 27–54 % (Див.: 2, с. 20). Тобто це головний, генеральний, стратегічний напрям модернізації паливно-енергетичного комплексу.

Енергія існує у великій кількості видів і її ресурси є невичерпними не у Всесвіті, а й на Землі, однак ефективно, з користю для себе людина вміє використовувати лише обмежену кількість видів енергії: електричну, механічну, теплову, випромінювання (світлову), ядерну, хімічну, електрохімічну. Через брак знань про закони перетворень енергії людина не вміє використовувати дуже багато її видів. І тому важливо, щоб фундаментальна наука працювала саме над створенням нових енергетичних технологій. На жаль, в українській фундаментальній науці цього не відбувається.

Згідно з прогнозами до 2100 року споживання енергії в світі зросте майже в 2 рази і підніметься до рівня близько 22 млрд. тонн умовного палива (туп). В середньому в світі забезпеченість розвіданими запасами корисних копалин складала на 2000 рік: для нафти — 37 років, газу — 63 роки, вугілля — більше 250 років. Починаючи з 2040-х рр. буде спостерігатися стаłe зростання виробництва і споживання атомної енергії, енергії біомаси, сонячної, вітрової, геотермальної та інших видів нетрадиційної енергії [3, с. 374–375].

Починаючи з другої половини XXI століття у світовій енергетиці повинно статися суттєве підвищення ролі невичерпних та поновлюваних існуючих та нових джерел енергії. Під поновлюваними ресурсами потрібно розуміти енергію, яку отримують із існуючих у навколишньому середовищі енергетичних потоків або із речовин, які отримують із останніх. До них відносяться енергія, яку отримують при спаленні біомаси. Основними видами біопалива є деревина; вугілля, яке отримують із дерева; торф; промислові, міські та сільськогосподарські відходи. До невичерпних джерел енергії відносяться первинна електроенергія, яка генерується із сонячної енергії, енергії вітру, енергії приливів, гідро-, геотермальна та ядерна енергія.

На жаль, поки що всі ці види енергії на сучасному енергетичному рівні в масовому масштабі поступаються традиційним енергоносіям, з комерційних, ресурсних, а в ряді випадків, екологічних параметрів і не відповідають вимогам безпеки. Але, в зв'язку з погіршенням гірничо-геологічних умов видобутку та вичерпності вуглеводневих енергоносіїв, підвищення вартості енергії у структурі відносних цін з другої половини XXI століття зросте роль невичерпних та поновлюваних джерел енергії.

І вже робляться практичні кроки по розвитку альтернативної енергетики. Про те, що альтернативна енергетика перейшла з планів в реально існуючу дійсність свідчать багаточисельні цифри і факти. В 2015 та 2016 роках кількість сонячних електростанцій у світі зросла більш ніж на третину.

В цілому в 2016 році в світі було побудовано 161 ГВт нових «зелених» потужностей енергетики. За даними Міжнародного агентства з поновлюваних джерел енергії (IRENA) на 1 січня 2017 року потужність «зелених» електростанцій в світі досягла 2006 ГВт. В 2016 році приріст потужностей з видів енергії складав: сонце — 71 ГВт, вітер — 51 ГВт, гідроенергія — 30 ГВт, біоенергія — 9 ГВт, геотермальна енергія — 1 ГВт [Див.: 4, с. 154].

«Серед регіонів з найбільшим приростом ВІЕ лідирує Азія — 58 %. Серед лідерів з приросту потужностей сонячної енергетики в 2016 році на першому місці Китай — 34 ГВт нових потужностей, далі США — 11 ГВт, Японія — 8 ГВт, Індія — 4 ГВт. Європа збільшила сонячні потужності на 5 ГВт, досягнувши 104 ГВт (лідирують Німеччина і Великобританія)» [4, с. 154].

За даними звіту Всесвітнього економічного форуму в 2016–2017 роках поновлювана енергія стала дешевшою нафти і газу вже в 30 країнах (в т.ч. 11 країн — із СС), включаючи Австралію, Бразилію, Німеччину, Данію, Ізраїль, Нову Зеландію, Мексику, Туреччина, Чилі, Швецію, Японію та інші країни [Див.: 4, с. 156].

На Саміті голів держав по клімату (Париж, грудень 2015 р.) було представлено проєкт по повному переведенню на поновлювані джерела енергії (ВІЕ) 139 країн (в тому числі і Україна) [Див.: 4, с. 157].

Активно розвивається в світі і біогазова енергетика. На сьогодні найбільша кількість біогазових потужностей — біля 15 млн. — діє в Китаї, в Індії — біля 10 млн. В Європейській практиці 75 % біогазу виробляється з відходів сільського господарства, 17 % — із органічних відходів приватних домогосподарств і підприємств, 8 % — на каналізаційних очисних спорудах [Див.: 4, с. 158].

Аналіз кліматичних умов і ресурсів поновлюваних джерел в Україні, а також сучасний досвід їх використання в передових країнах світу, дозволяє визначити перспективним для модернізації українського ПЕК на найближчі 20–25 років розвиток і промислове використання наступних енерготехнологій (в порядку пріоритетності):

– у сфері генерування електрики та комбінованого виробництва електричної і теплової енергії — вітроенергетики, малої гідроенергетики, геотермальних ТЕС та ТЕЦ, ТЕЦ на базі вугільного метану, біогазу, біомаси, а також некондиційного природного газу, супутніх горючих газів нафтовидобування і нафтопереробки, горючих газів техногенного походження та інших місцевих нетрадиційних видів палива;

– у сфері виробництва теплової енергії — геліоенергетики, теплонасосної техніки.

В найближчі 15–20 років у модернізації ПЕК України найважливішу роль може відігравати вітроенергетика [Див.: 2, с. 23–24].

Актуальним для України є розвиток гідроенергетики на малих ріках. Сонячна енергетика є також одним із пріоритетних напрямів широкого використання поновлюваних джерел енергії. В Західній Європі сонячній тепловій енергетиці надається пріоритет, навіть у порівнянні з вітроенергетикою.

Щоправда, складність використання сонячної енергії дуже велика, бо вона розсіяна по поверхні Землі. Проте є такий процес на Землі, як фотосинтез, сутність якого полягає в тім, що земні рослини здатні з великою ефективністю засвоювати сонячну енергію, водночас вилучаючи з атмосфери вуглекислий газ і виділяючи кисень. Внаслідок фотосинтезу енергія сонячного світла перетворюється в хімічну форму, в якій вона може зберігатись невизначено тривалий час. А теорія про сонячну природу додаткової вартості вперше з'явилась у нас на Україні у роботах представників української школи фізичної економії С. Подолинського, В. Вернадського, М. Руденка.

Для України перспективними є такі напрями розвитку технологій використання сонячної енергії: сонячно-колекторне теплопостачання; пасивне сонячне опалення; активно-пасивні комбіновані схеми теплопостачання з використанням сонячних колекторів, теплових насосів, добових та сезонних акумуляторів тепла; комбіновані сонячно-паливні електростанції термодинамічного циклу.

Основним джерелом енергії в геотермальній енергетиці є тепло, яке знаходиться в надрах Землі. Розвивається 2 основних напрямки: перший — пов'язаний з використанням гарячих підземних вод; другий — з використанням сухого підземного тепла.

Враховуючи, що Україна має приблизно 30 % світового обсягу чорноземів, сприятливі кліматичні умови, вона не повинна втратити можливості виробляти таку кількість харчових продуктів, щоб нагодувати населення чисельністю не менше 1 мільярда осіб. Така мета стане реальністю, якщо аграрні реформи в Україні здійснюватимуться на засадах фізичної економії.

Говорячи про нову економічну парадигму формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті, академік П. Т. Саблук підкреслює: «Думки, що суперечили теорії трудової вартості, наприклад, фізіократа Ф. Кене, опонентів вчення А. Сміта, К. Маркса, наших славетних земляків С. Подолинського, М. Туган-Барановського, вважалися шкідливими, а до

пропозицій нинішніх її представників — М. Руденка, як і науковців Інституту аграрної економіки, які стоять на цих позиціях, поки що прислуховуються недостатньо» [5, с. 15].

Таким чином, на основі наукових праць Франсуа Кене, Сергія Подолинського, Володимира Вернадського, Миколи Руденка, які є фундаментом фізичної економії, а також напрацювань інших українських і іноземних вчених, ґрунтується наше бачення принципів соціальної моделі суспільства України, яка не тільки врятує її від економічної і екологічної катастроф, а й призведе до сталого розвитку та розквіту.

Список використаних джерел

1. Подолинський С. А. Вибрані твори. Київ: КНЕУ, 2000. 328 с.
2. Коробко Б. П., Оніпко О. Ф. Енергетична стратегія України: роль і місце поновлюваних джерел енергії. *Винахідник і раціоналізатор*. 2005. № 1. С. 19–30.
3. Конторович А. Э., Коржубаев А. Г. Стратегия устойчивого развития мирового сообщества и мировая энергетика. *Научное наследие В. И. Вернадского в контексте глобальных проблем цивилизации: межгос. конф. (23–25 мая 2001 г., Крым): доклады*. Москва: Ноосфера, 2001. С. 365–379.
4. Мельник Л. Г. Рождение сестейновой экономики: Опыт ЕС и практика Украины в свете III и IV промышленных революций: монография. Сумы: Унив. кн., 2018. 430 с.
5. Саблук П. Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в XXI століття. *Економіка АПК*. 2001. № 4. С. 13–19.

УДК 330.83(477):502.2]:330.1”20”

Гринів Лідія Святославівна,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки України
Львівського національного університету імені Івана Франка*

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ ФІЗИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ XXI СТОЛІТТЯ

Сьогодні неокласична неоліберальна економічна наука, що сповідує лише базові цінності економічного споживача, які є суб’єктивними за своєю сутністю, не може бути серйозно потра-

ктованою, оскільки природні зміни, що відбуваються у світі, суттєво змінюють детермінанти його розвитку. Економічна наука вже не може базуватися на механістичній світоглядній основі, оскільки процеси, що відбуваються у світовій економіці, є набагато складнішими, ніж у механістичній системі. Тому закони ньютонівської механіки вже не можуть бути достатніми для визначення тенденцій та оцінки складних явищ і процесів у сучасній економіці. Отож, для відображення основних тенденцій досліджень у галузі філософії економіки у XXI ст. можна скористатися висловом «у пошуках самотності». Увесь пласт класичної (неокласичної) економічної науки заповнений стрімко зростаючим потоком економічних законів ринкового господарства, що базуються на принципах споживацького матеріалізму. Суб'єктивний вибір економічного споживача тут є основним дорогоказом для зміни акцентів у господарському житті і трансформації ринкових сил у державі. Водночас розкриття С. Подолінським у XIX ст. енергетичних джерел створення додаткової вартості можна вважати стартовою подією у стрімкому процесі формування постнекласичної теоретичної економіки [1]. Ця подія висвітлює безмежні перспективи для пояснення всього гігантського матеріалу економічної науки у термінах природничих, передусім фізичних теорій. У цьому контексті актуальним є вислів французького економіста, лауреата Нобелівської премії 1988 р., Моріса Алле, який вважав, що роль науки полягає в тому, аби спростити і відібрати факти звести їх до значущих даних та знайти між ними суттєві залежності.. «Можна з користю для справи спростити реальність, — застерігає він, — але тільки тоді, коли це не змінює дійсної природи явищ. Однак прагнення до спрощення ні в якому разі не повинно призводити до спотворення сутності реальності». Отже, найбільш наближеним до суспільно-господарської реальності буде знання, що базується на природничих законах економічного буття. Микола Руденко називає його фізичною економією [2].

Справедливість такого визначення цього сегмента економічного знання підтверджується словами того ж таки М. Алле: «Те, що вірне для фізики, є вірним і для економічних наук». Ще у другій половині 60-х років XX ст. учений дійшов висновку, що науковий аналіз економічних явищ показує існування настільки ж вражаючих закономірностей, як і в фізичних науках [3].

Сьогодні мають змінюватися філософські основи наукових пошуків у фізико-економічній науці — гносеологія все ширше має бути доповнена інструментарієм онтології оскільки базовою

ідеєю останньої виступає єдність господарської (економічної) діяльності людини з біосферою Землі, що є простором життєдіяльності. Завдяки застосуванню інструментарію онтології людина не лише є пасивним спостерігачем реальності та споживачем економічних благ, а й стає «геологічною силою» за В. Вернадським, що своєю діяльністю суттєво змінює дійсність. Саме інструментарій онтології дає змогу принципово інакше досліджувати одне з основних питань філософської науки про нібито об'єктивні передумови для протистояння живої речовини та людської свідомості, відкриваючи можливості для моделювання свідомо організованої в межах природного простору господарської діяльності людини. Отож, онтологічні засади розвитку фізико-економічної науки сьогодні дають змогу не лише відображати людину з її матеріальними споживчими потребами як економічного споживача, а й розкрити об'єктивні рушійні сили природи, що в сукупності є первинним джерелом продукування для неї економічних благ. Це дасть змогу запроваджувати засади збереження довкілля в усі людські господарські починання та поступово формувати у населення екологічний світогляд на основі нових знань про закони природи.

Ретроспективний аналіз розвитку постнекласичної економічної науки дає підстави для таких узагальнень: Всесвітньо відомий український вчений С. Подолинський (XIX ст.) заклав основи якісно нової школи в світовій економічній науці — Української школи фізичної економії. Учений показав, що людська праця є діяльністю, яка пов'язана з регулюванням потоків сонячної енергії. Деякі види праці ефективні лише у разі використання енергії Сонця в господарстві, інші — за її збереження і переробки, тому в сукупності людство може забезпечити потік ентропії (негентропії), достатній для сталого розвитку. Але для цього трудова теорія вартості повинна бути доповнена теорією енергетичного бюджету Землі, а політекономія має альтернативу — фізичну економію.

За розрахунками С. Подолинського, сталим (збалансованим) розвитком суспільства треба вважати такий, за якого витрати однієї калорії людської праці втягують в обіг 20 калорій сонячної енергії (тепер це називають «принципом Подолинського») [1]. Прогрес суспільства С. Подолинський пов'язує зі збільшенням енергетичного бюджету кожної людини і людства загалом, зі збереженням і нагромадженням енергії Сонця. Збереження і нагромадження енергії відбувається завдяки усвідомленій, творчій праці людини.

Ідеї С. Подолинського розвинув В. Вернадський [4]. Великою його заслугою є вчення про живу речовину. Жива речовина, визначенням ученого, це не лише джерело енергії для геохімічних процесів на Землі, а й джерело вільної енергії, що їх підтримує. Саме завдяки живій речовині біосфера стає активною оболонкою Землі. Науковець розглядає біосферу як негентропійну систему, яка завдяки живій речовині спроможна нагромаджувати сонячну енергію, компенсуючи тим самим її втрати на теплове випромінювання. Цю ідею досліджував і С. Подолинський. З огляду на наукові висновки великих українських вчених виникає потреба в глибшому дослідженні сутнісного змісту категорії «природний капітал», оскільки значною мірою від цього залежить правильність інших методологічних обґрунтувань в сучасній фізичній економіці. В. Вернадський розкриває явища, пов'язані зі соціальним рухом живої речовини і визначає поняття «ноосфера», яку він трактує як сферу людського розуму. У С. Подолинського немає трактування цього поняття, але він чітко визначає роль людського інтелекту у процесі нагромадження енергії Сонця, що надходить до поверхні Землі. У цьому контексті вчений обґрунтовує автотрофність як особливість людської праці. Саме це обґрунтування дає підстави, на нашу думку, стверджувати, що сьогодні першочерговим завданням економічної діяльності людей, виходячи з вимог сталого розвитку світу, які висвітлені в концепції сталого розвитку світу (1992) Нульовому проєкті Підсумкового документа Конференції Rio+20 «Майбутнє, якого ми прагнемо», є забезпечення оптимального перетворення біоінформації, яку несе зі собою сонячна енергія, що надходить з Космосу до поверхні Землі, на ефективну роботу. Тому вважаємо, що рівень ефективності цієї роботи має визначатися на основі зіставлення обсягу збереженої та розсіяної природної впорядкованої сонячної енергії в процесі здійснення господарської діяльності. Це дало нам можливість формувати якісно нові фізико-економічні моделі сталого розвитку світу [1]. М. Руденко поглиблює і розвиває наукову парадигму С. Подолинського. Свою економіко-філософську систему вчений будує на засадах синтезу філософії, економіки, космології, математики, фізики та інших наук. Кажучи про методи пізнання, він підкреслює, що вони повинні базуватися на метафізичних засадах, а пізнання потрібно розпочинати з визначення субстанції, яку науковець трактує як космічну енергію. Тому абсолютною додатковою вартістю є, за його визначенням, та додаткова енергія Сонця, яку людство використовує для свого прогресу. Отже, вона є енергією прогресу. А відносна додаткова вар-

тість, на думку вченого, утворюються працею людей. Ці наукові висновки М. Руденка можуть мати практичне втілення у визначенні індикаторів сталого розвитку з фізико-економічних позицій. Сьогодні діючі індикатори в один ряд ставлять абсолютний (людський, природний) та відносний (рукотворний, інституційний) різновиди капіталу, що є методологічно хибно. Виникає необхідність введення в теоретичну економіку методологічних засад теорії відносності А. Ейнштейна, що дасть змогу, на нашу думку, коректніше поєднати концепцію формування абсолютної додаткової вартості з теорією граничної корисності. Водночас ця теорія має базуватися на фізиці маржиналізму, оскільки тут економіка досліджується в просторових координатах біосфери, де існують об'єктивні параметри та межі, виходячи з фізики її простору.

Сьогодні фізична економія перебуває в стані постійного розвитку. Особливо до цього долучаються вчені різних галузей науки, що є членами Українського наукового товариства імені С. Подолинського, яке очолює професор В. Шевчук. До нових здобутків фізичної економії можна віднести такі наукові концепції та теорії сучасних українських вчених, як концепція фізико-економічного обліку, концепція екологічної пропозиції Землі, фізико-економічна теорія сталого розвитку екологосоціогосподарських систем, концепція про ноосферну модель економіки сталого розвитку, фізико-економічна теорія капіталу Землі тощо. Зокрема, обґрунтовано новітню фізичну (просторову) макроекономіку сталого розвитку, конкурентними перевагами якої є те, що вона є [5]:

1. Орієнтованою на збереження «плівки життя».
2. Сприяє зниженню просторової природомісткості економіки.
3. Протидіє сировинно-рентній моделі розвитку, оскільки базується на системі просторових екологічних обмежень господарювання.
4. Дає можливість запобігти втратам родючості землі через впровадження в систему державного менеджменту контролю за станом індикаторів обсягу сукупної екологічної пропозиції землі та фізико-економічної стійкості ВВП.
5. Сприяє природній капіталізації національної та світової економіки.

Це підтверджує наявність потужного потенціалу для представлення українськими вченими якісно нової, фізико-економічної парадигми побудови економіки сталого розвитку в XXI столітті.

Список використаних джерел

1. Подолинський С. А. Вибрані твори. Київ: КНЕУ, 2000. 328 с.
2. Руденко М. Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту). Тернопіль: Джура, 2001. 248 с.
3. Афанасьев В. С. Первые системы политической экономии (Метод экономической деятельности): учеб. пособие. Москва: МГУ, 2005. 383 с.
4. Вернадский В. И. Живое вещество. Москва: Наука, 1978. 357 с.
5. Гринів Л. С. Фізична економія: Нові моделі сталого розвитку. Львів: Ліга-прес, 2016. 425 с.

УДК 330.813:332.2

Жук Валерій Миколайович,
*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу обліку та оподаткування
ННЦ «Інститут аграрної економіки»*

ФІЗІОКРАТИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТЕРЕЖЕНЬ ВІД ВІЛЬНОГО РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Основоположник теорії фізичної економії Франсуа Кене сформулював перше відоме нам визначення предмету економічної науки — вивчення природи походження багатства. Саме послідовники теорії фізичної економії встали на захист істини у боротьбі з «лихварською» наукою й виділили у своїх працях реальну умову створення багатства — природну родючість землі у поєднанні з всезростаючими суспільними продуктивними силами. При цьому до останніх вони зараховували й фінансово-кредитну й торговельну сферу, але відкидали їх спекулятивні й монопольні прояви, що не формували, а перерозподіляли багатство. До цих пір серйозні вчені не відкидають ці базові фізіократичні істини, пам'ятаючи деякі історичні курйозні дискусії:

1) Адам Сміт — «тільки праця продуктивна», Ж. Б. Сей «продуктивна праця, продуктивні сили природи і капітали продуктивні».

2) Карл Маркс поспіхом обґрунтував трудову теорію походження вартості та був вимушений, під науковим тиском нашого Сергія Подолинського, визнати і завершити четвертий том «Капі-

талу» фразою: «Основою абсолютної доданої вартості, тобто реальною умовою її існування, є природна родючість землі, природи, тоді як відносна додана вартість базується на розвитку суспільних продуктивних сил».

Отже, для вчених економістів є очевидним факт базової умови формування багатства — природи, яка в цьому промислі в основному асоціюється із землями сільськогосподарського призначення. Так, з розвитком суспільних продуктивних сил частка абсолютної доданої вартості в структурі багатства стає меншою. В сучасну інформаційну епоху розвитку людства з продуктивним, але й часто з спекулятивним зростанням частки багатства з відносною доданою вартості в сферах ІТ, електронних фінансів, про абсолютне джерело забувають. Проте, це не означає, що це джерело зникає. Воно не зникне ніколи (скільки існуватиме наша земля і Всесвіт, існуватиме ноосфера по академіку Вернадському) і нагадуватиме про себе людству в його важкі смуги розвитку (золото чи айфон не мають сенсу коли немає чого їсти, вони не створюють істинного товару — енергії, як це робить природа, в тому числі і в її унікальному втіленні — землі сільськогосподарського призначення).

Саме в цьому економічному сенсі землі сільськогосподарського призначення мають бути не у дикій приватній власності, а належати народу, людству. Як заповідає нам Біблія — землю не можна продавати навечно. Сучасна практика розвинутих країн засвідчує всезростаючу тенденцію викупу державою земель сільськогосподарського призначення приватної власності, практично викорінення випадків монопольного (латифундистського) володіння такою землею. Сучасний приватний власник землі сільськогосподарського призначення у цих країнах, як правило, прив'язаний проживанням і роботою на ній та має комплекс сервітутних обмежень щодо її перепродажу і використання. З іншої сторони держава максимально сприяє власнику таких земель у формуванні на ній відносною доданою вартості — пільгами в податках, бюджетною підтримкою, протекціонізмом на ринках, політикою інноваційних інвестицій тощо. Всім цим розумно забезпечується продуктивність абсолютного джерела багатства фермера й нації в цілому. Цим і фермер і нація «страхується» в наш бурхливий і непередбачуваний вік. Що ж в Україні? Політично й економічно все зрозуміло. А от у науковому сенсі для аграрної економічної науки, для прихильників «історичної» економічної теорії з'являється необхідність дискусії з прихильниками (свідомо чи несвідомо) «лихварської» науки.

Кудласевич Ольга Миколаївна,
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник*

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ СКАРБНИЦІ

На порядку денному сучасного глобалізованого світу гостро стоїть питання еколого-інноваційного спрямування у суспільно-економічному розвитку. Актуалізується потреба у свідомій, відповідальній самоорганізації людства щодо продукування стійкого соціально-економічного та науково-технічного поступу. Особливістю згаданих процесів був рівень інноваційності, що відбивав деяку закономірність його відтворення, особливо у галузі підприємництва в ракурсі його енергетичного потенціалу щодо оволодіння передовими чинниками екологічного та економічного поступу.

Нині особливо актуальним є сприйняття та розуміння традицій та інтелектуальної спадщини задля розробки нової екологічної культури у сфері підприємництва. Значний вклад у розвиток екологічних досліджень здійснив Сергій Подолинський. Запропонована ним доктрина зв'язку природного капіталу з енергією Сонця накопичила в собі ідею енергетичної економіки, що поєднує еколого-економічну діяльність людства з природно-космічними процесами. У своїй праці «Праця людини та її відношення до розподілу енергії» (1880 р.) [1] Сергій Подолинський ставив питання: чи може існувати такий клас природних процесів, який би мав коефіцієнт корисної дії понад 100 %. Вцілому головні висновки Сергія Подолинського в згаданій роботі наступні:

- загальна кількість енергії, яку отримує поверхня земної кулі зі своїх надр та від сонця, поступово зменшується, водночас загальна кількість енергії, що нагромаджена на земній поверхні та якою може користуватися людство, невинно зростає;
- зазначене зростання відбувається завдяки праці людини та використанню домашніх тварин і створених механізмів;
- людині властивий деякий економічний еквівалент, який зменшується в міру того, як людські потреби зростають;
- існування людей та їхнє відтворення забезпечено доти, доки кожна людина може використовувати сукупність енергетичного

потенціалу, що перевищує її власний у кількості, кратній тому, в скільки разів знаменник його економічного еквівалента більший, ніж чисельник;

- застосування сонячної енергії як рушія і виготовлення поживних речовин із неорганічних висхідних матеріалів [1].

Інший український вчений — В. Вернадський, працюючи над біосферно-ноосферною теорією, розглядав С. Подолинського як свого попередника та неодноразово повертався до його ідей [2]. У науковому доробку В. Вернадського про біосферу та ноосферу розкрито сутність генези та подальших перспектив людства як космічного феномена, доведено значення науки, гармонії як головних чинників нового геологічного явища на планеті Земля. Своім вченням В. Вернадський зміцнив ідею про те, що в майбутньому людина матиме змогу радикально змінити працею та думкою середовище свого життя за рахунок колосального екологічного та інноваційного потенціалу. Цей підхід до економічного розвитку дає підстави для розгляду й еволюції підприємництва через призму біосферосумісності (поєднання характеристик господарських систем, що обумовлюють техногенне навантаження і обмеження екологічного розвитку, виходячи з рівня еколого-ресурсного потенціалу суспільства) [3, с. 79–89].

Сучасна економічна система, що ґрунтується в більшості своїй на неокласичній економічній теорії і досить мало враховує обмеженість природних ресурсів, глобальні екологічні загрози тощо, не буде здатною вирішувати вповні проблеми оптимального розвитку економіки світу, виходячи з наявності різних екологічних обмежень.

У результаті історико-теоретичного узагальнення взаємодії людини та природи у науковому доробку представників української наукової школи фізичної економії (С. Подолинського, В. Вернадського, М. Руденка) визначено, що саме Україні належить пріоритет в опануванні антропокосмічного мислення, яке розглядає людину як космічне творіння, а її господарювання на Землі — як частину економіки Всесвіту. Нинішній процес розвитку в контексті еколого-інноваційного вектора буде поширюватися на всі сфери економіки й на підприємство зокрема, чим змінить середовище життєдіяльності суспільства, посилить виробництво конкурентної, екологічної продукції, доцільне використання та ефективне відтворення ресурсів, запровадження прогресивних технологій.

Можна сміливо стверджувати, що розвиток наукових ідей С. Подолинського та В. Вернадського сьогодні реалізується в су-

часній концепції сталого розвитку як прагнення досягти усталеного рівня взаємодії суспільства і природи, збалансованого їх поступу.

Список використаних джерел

1. Подолинский С. Труд человека и его отношение к распределению энергии. *Слово*. 1880. № 4/5. С. 135–211.
2. Вернадский В. И. Биогеохимические очерки. 1922–1932. Москва ; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1985. 249 с.
3. Садеков А. А. Предпринимательство и устойчивое развитие: монография. Донецк: ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2002. 450 с.

УДК 330.142:338.439 **УДК 330.142:338.439**

Кульбачний Сергій Володимирович,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ПРОДОВОЛЬСТВО ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ФІНАНСОВОМУ КАПІТАЛУ

У світі формується багатополюсне середовище з кількома центрами впливу. В умовах глобалізації посилюються загрози суверенітету держав, їх економічній самостійності, вдосконалюються форми атак на національні ринки, перш за все, фінансові. Світова економіка перебуває на порозі чергової хвилі кризових явищ, спровокованих низкою глобальних економічних і геополітичних розподілів сфер впливу. Посилюється напруженість у стосунках між країнами, розгортаються конфлікти в різних регіонах, помножуються випадки використання силового чинника.

Іншою рисою глобалізаційних процесів є регіоналізація світової економіки. Формуються міждержавні торговельні і фінансові утворення. Транснаціональні корпорації активно лобіюють власні інтереси, у національних держав та їх урядів не залишається можливостей щодо дієвого спротиву та формування власного впливу на процеси [1, с. 33].

Лібералізація зовнішньої торгівлі та відкритість кордонів становить велику небезпеку для внутрішнього виробництва, рух капіталу стає все більш вільним. Це становить загрозу національним економікам щодо забезпеченості їх платіжними засобами

через можливість значного відтоку фінансового капіталу під час атак валютних спекулянтів. Відомо, що нині обсяги операцій на міжнародних валютних ринках значно випереджають обсяги торгівлі товарами та послугами, і все більш вагому частку при цьому становлять спекулятивні фіктивні операції. Такі процеси охоплюють не тільки фінансову сферу різних країн. Вони інтегрують національні ринки капіталу, продуктів та ресурсів, у тому числі ринок праці. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, електронних грошей, засобів комунікації, гнучких форм розрахунків обумовлюють значні ризики розвитку національних економік.

Наростає криза споживання, посилюються бідність, соціальна напруга, розрив у доходах між багатими і бідними, між різними країнами. Не в останню чергу це є наслідком вкрай нерівномірного розміщення факторів виробництва у територіальному просторі. Все це формує геополітичну нестабільність. Характерною ознакою глобалізаційних процесів є втрата контролю держав над зовнішнім боргом, над іншими об'єктами власності в ході приватизаційних процесів. Ми були свідками характерних подій на американському континенті та у південно-східній Азії.

Таким чином, небезпека потрапляння до пастки світового фінансового поневолення залишається вкрай актуальною і для нашої країни. Це може призвести до остаточної втрати суверенітету, перетворення країни на сировинний придаток. Ситуація із облігаціями внутрішньої державної позики створює значну небезпеку втягування України до схеми «боргової бульбашки». Вкрай важливим є усвідомити небезпечність і неприйнятність варіанту кредитного зростання, до якого нас підштовхують власні і зовнішні центри прийняття рішень.

Більш чітким стає розуміння безперспективності подальшого утримання монопольного становища долара як загальносвітової валюти його апологетами — Міжнародним валютним фондом та Світовим банком. Умови надання ними так званих стабілізаційних кредитів зустрічають дедалі все менше розуміння з боку позичальників — з огляду на значні ризики для національних економік, загрози їх стабільності. Американські цінні папери у складі міжнародних резервів знецінюються і одночасно не захищені від такого знецінення. Фактичні втрати можуть доходити до більш ніж 60 процентів у порівнянні з початковою вартістю! При цьому частка монетарного золота у складі резервів у нашої країни становить кілька процентів, у той час, як ця частка у країн-лідерів сягає двох третин.

Тож все частіше висловлюється розчарування в ефективності сучасної міжнародної валютної систем і ролі у ній долара як сві-

тової валюти. В умовах, коли провідні і найбільш впливові країни шаленими темпами нарощують запаси монетарного золота, складається враження, що поступово і неофіційно за фактом формуються передумови повернення до неозолотого стандарту.

Ось тут варто згадати ідеї, висловлені найбільш відомими представниками української школи фізичної економії щодо ролі продовольства в обігу цінностей. І, зокрема про зерно — за М. Руденком, “міру життя”, “еталон вартості” [2, с. 76]. Це тим більше актуально в умовах, коли лише третина населення планети забезпечена продуктами харчування, а виробництво зернових за темпами зростання відстає від темпів зростання населення, світове співтовариство розглядає Україну як значний резерв збільшення обсягів виробництва та експорту сільськогосподарської продукції.

Виробництво зернових має бути пріоритетною галуззю України [3, с. 448] — світової житниці, і в цьому полягає її глобальна місія і, одночасно, порятунком. Наша країна має бути самим активним чином залучена до розв’язання продуктової і дотичних до неї проблем.

Безумовно, цей резерв буде задіяний, і це лише питання часу. Однак з огляду на проблематичність питання щодо того, хто в процесі розпочатого реформування ринку землі в Україні стане у підсумку власником цього ресурсу, вигодоотримувачем, надзвичайно актуальною є позиція громадськості. Максимально сприяти зміцненню позиції вітчизняного виробника, українського фермерства, нарощувати потенціал рослинництва, родючість земель, формувати надлишок зерна наразі є першочерговими пріоритетами реформування вітчизняної аграрної галузі [4, с. 618].

Список використаних джерел

1. Глобальна економіка: навч. посіб / Т. В. Шталь та ін. Харків: Форт, 2016. С. 33.
2. Руденко М. Глобалізація і Україна. Не загубити ліхтарика. На шляху до Світової Монади. *Дніпро*. 2007. № 1–2. С. 75–85.
3. Шевчук В. О. Фізико-економічне осягнення місії України. *Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання*: кол. монографія. Київ: ННЦ «Ін-т аграрної економіки», 2013. С. 445–449.
4. Шевчук В. О. Аграрне виробництво як освоєння біосфери: традиції і трансформації. *Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві*: зб. матеріалів Дванадцятих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, Київ, 25–26 лют. 2010 р. Київ: ННЦ «Ін-т аграрної економіки», 2010. 618 с.

Логвиненко Юлія Володимирівна,
*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
соціально-гуманітарної освіти
КЗ Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

Мазуренко Володимир Олексійович,
*кандидат технічних наук, доцент кафедри
соціально-гуманітарної освіти
КЗ Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

ВІДЛУННЯ ІДЕЙ С. ПОДОЛИНСЬКОГО У ФІЛОСОФСЬКО-ЕКОНОМІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ М. РУДЕНКА

Стратегічний напрям розвитку науки, який розроблявся у ХІХ і ХХ століттях, показав, що вона не наблизилася людство до вирішення глобальних світових проблем, а, навпаки, загострила їх і віддалила людину від Природи та Космосу. Сьогодні демонструє глибоку кризу майже всіх суспільних та державних систем, стрімкою виявилася і духовно-світоглядна регресія.

На жаль, сфокусовані на довгострокову перспективу концептуальні ідеї і пріоритетні напрямки розвитку, залишені світовій науці С. Подолинським у ХІХ ст., людство виявилася неспроможним дієво застосувати для свого прогресу.

Протягом останнього часу спостерігається посилена увага до розвідки С. Подолинського «Праця людини та її відношення до розподілу енергії». Новаторством та оригінальністю концепції дослідника є те, що він перший у філософській та економічній думці розглянув працю як один із численних проявів загальної світової енергії. Випереджаючи земну науку на століття, учений вивів закон енергетичної безпеки людства, що полягає в уловлюванні, накопиченні та збереженні сонячної енергії, яка є невичерпною енергією прогресу людства, дослідив і встановив причини зменшення запасів перетворюваної сонячної енергії на Землі.

Ідеї С. Подолинського знайшли продовження у відкриттях багатьох учених, але найбільший внесок у популяризацію і розвиток досліджень видатного мислителя зробив український письменник М. Руденко.

Як відомо, праця і енергія створюють умови для існування органічного життя нашої планети. Їхня співдія забезпечує необхідну основу для руху ноосфери в пошуках необмежених ресурсів існування заради підвищення комфорту життя.

Енергія Сонця, на думку С. Подолинського, має використовуватися людством набагато ефективніше шляхом її уловлювання, перетворення та збереження, бо саме перетворювана сонячна енергія і є енергією прогресу. Незважаючи на те, що сонячну енергію людство отримує безкоштовно і необмежено, хай там що вона має використовуватися якнайраціональніше, а наукові дослідження мають спрямовуватися на пошуки найбільш ефективних способів використання цієї життєдайної енергії. Енергія має властивість розсіюватися і передаватися всім об'єктам мікро і макрокосму. Вона є основою руху, хімічних реакцій, росту зеленого світу. С. Подолинський наголошував на значущості вищої форми перетвореної енергії для життя і розвитку цивілізації.

Спираючись на відкриття вчених того часу і розкриваючи своє бачення енергії, С. Подолинський не розглядав вид енергії, що отримується в результаті тяжіння. Можемо припустити, що вчений, можливо, розумів притягування як властивість матерії: «Одне тяжіння стоїть поки що осторонь, тому що багато хто приймає його ще за корінну властивість матерії, здатну виявляти свою дію на відстані, безпосередньо, всупереч відомим нині законам механіки» [1, с. 205]. Цю властивість матерії розкрив М. Руденко у праці «Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту)». На наш погляд, погляд С. Подолинського під іншим кутом зору на характер дії тяжіння ліг в основу гіпотези М. Руденка, де вона трактується як відштовхування.

С. Подолинський виокремлював корисну працю, яка так чи інакше має відношення до обміну енергії на поверхні землі. За С. Подолинським, корисною праця буває тоді, коли її мета — збереження хоча б частини перетвореної сонячної енергії. Підкреслюючи значущість людини у збереженні і перетворенні сонячної енергії, учений писав: «У цілому ж, не можна не визнати збільшення продуктивності поживного матеріалу, що містить запас перетвореної енергії на земній поверхні, з часу появи людства» [1, с. 228]. С. Подолинський довів, що приріст продуктивної праці більший за ріст чисельності населення. М. Руденко теж бачив залежність чисельності населення від кількості перетвореної енергії Сонця, але не був так оптимістично налаштований, як С. Подолинський. Кількість населення Землі не може постійно

зростати, бо планета здатна прогодувати обмежену кількість людей.

Водночас людство не вирішило проблему збереження сонячної енергії до цього часу. Можливо, це сталося через те, що протягом всієї історії цивілізації сонячна енергія та родючі землі вважалися безкоштовними. Збільшення енергії на поверхні землі є результатом корисної праці людини у аграрному секторі економіки.

Визначну роль у накопиченні перетворюваної енергії відіграє інтелект людини та її корисна праця. Поділяючи думку С. Подолінського про значення людського розуму в збереженні й перетворенні сонячної енергії як енергії прогресу, М. Руденко підкреслював безмежні можливості людського розуму: «Відважний розум розлушує усі без винятку істини, ніби горіхи, щоб заглянути, яким зерном вони наповнені — живим, здатним до проростання, чи немічним, кволим, змертвілим...» [2, с. 142].

С. Подолінський дослідив вплив корисної праці на розподіл енергії. Він довів, що праця не створює речовину, але завдяки праці речовина перетворюється на реальне багатство. Це досягається завдяки використанню перетворюваної сонячної енергії. Отже, основою національного багатства є збереження енергії, що дає змогу працюючій людині задовольнити різні види потреб. Ця думка дослідника знайшла своє продовження у «Економічних монологах» М. Руденка.

Людина реалізує свої можливості та бажання не тільки завдяки універсальності праці. Сьогодні людина створює розумні машини, які у найбільш складних і небезпечних умовах праці можуть її замінити. Чергова хвиля технологічної революції і штучний інтелект народжують нову NBICS-цивілізацію. С. Подолінський не застав становлення інформаційного суспільства, а М. Руденко застерігав людство від непередбачуваного результату розвитку штучного інтелекту й робототехніки: «... Ріка часу... Десь, мабуть, є паром. / Є добрі коні, бубонці на збрую... / Та знаю: не завершиться добром / Те, що з людини робота майструють» [3, с. 532]. Письменник показував, що ставлення громадськості до наукових відкриттів не може бути розмитим, а сама наука повинна керуватися в першу чергу законами моралі: «Професор усе частіше натрапляв на слово, яке здавалось йому позбавленим змісту: совість. Він чув це слово. ... Принаймні він ставить питання відверто: йому потрібний великий мурашник, де кожна істота буде запрограмована на певну суспільну функцію. А такі абстракції, як совість і мораль, кібернетиці невідомі. Отже, вони не мають права на існування» [4]. На думку письменника,

вирішальне значення має готовність людини нести відповідальність за все, що відбувається на земній поверхні.

С. Подолинський переймався пошуками джерел невичерпної енергії, бо зміг передбачити більшість глобальних проблем сучасності. Цю проблему намагався вирішити і М. Руденко: «Витративши запаси вугілля, нафти й газу, ми позбудемося основних джерел технічної енергії. Проте є надія, що Сонце у своїй електронній пам'яті містить для нас розумну програму: до того часу люди приборкають термоядерну реакцію, яка надасть у наше розпорядження невичерпні джерела енергії» [5, с. 62]. Виважене споживання енергетичних запасів землі, по-перше, дасть можливість подовжити на значний термін використання їх як джерел теплової енергії, а, по-друге, зменшить викиди CO₂ в атмосферу, тобто зведе до мінімуму парниковий ефект і спричинені ним екологічні негаразди.

Як бачимо, ще у ХІХ ст. учений закликав людство до ощадливості, нагадуючи, що витрати корисних копалин є безповоротними і нерациональне споживання природних ресурсів є крадіжкою у майбутніх поколінь. Якщо не буде знайдено альтернативне джерело енергії, ця помилка призведе до світового апокаліпсису. М. Руденко бачив порятунок планети лише через усебічний розвиток людини і особливе значення надавав волевиявленню кожного громадянина: «Свобода волі полягає в тім, щоб свідомо формувати власне життя... Тут ми стаємо володарями власної долі, а не вона володіє нами. І то є найвища форми свободи!» [6, с. 156].

Відкрита С. Подолинським необхідність постійно працювати над перевищенням спожитої енергії дає можливість відшукати шлях для розвитку органічного життя, а М. Руденко, розглянувши цю глобальну проблему, значно розширив її масштаби. Письменник показав, що альтернатива розвитку цивілізації є, і вона полягає в розвитку ідей представників української наукової школи фізичної економії.

Список використаних джерел

1. Подолинський С. А. Вибрані твори. Київ: КНЕУ, 2000. 328 с.
2. Руденко М. Чарівний бумеранг. Київ: Молодь, 1966. 276 с.
3. Руденко М. Вибране: Вірші та поеми (1936–2002). Київ: Дніпро, 2004. 800 с.
4. Руденко М. Д. Народжений блискавкою. Київ: Веселка, 1971. URL: <http://www.libros.am/book/read/id/158359/slug/narodzenijbliskavkoj>
5. Руденко М. Енергія прогресу. Київ: Журналіст України, 2008. 716 с.
6. Руденко М. Д. Ковчег Всесвіту. Київ: Веселка, 1995. 206 с.

Максимович Богдан,

*співголова Львівського осередку
Наукового товариства імені Сергія Подолинського,
член-кореспондент Української нафтогазової академії*

ЗЕМЛЯ І ЛЮДИ (ЗОЛОТО ПОЛУБОТКА)

*«...І подай нам братню єдність
у всіх наших зусиллях для щастя нашої
вітчизни й народу та для нового
розквіту Христової Церкви в Україні»
«Молитва за український народ»,
Митрополит Андрей Шептицький*

*«У цьому світі сенс лише один:
побачити Творця духовним оком»
«Феномен людини»,
Микола Руденко*

Тривале тупцювання України на місці впродовж усієї своєї майже тридцятилітньої Незалежності є наслідком повного знищення нашої національної еліти найжорстокішою політичною системою Цивілізації — комуністичним режимом Радянського Союзу. Неспроможність чергової влади гідно протистояти складним викликам яскраво проявилася нині під час пандемії коронавірусу. Невміння користуватися світовим досвідом відбилося на бездарній організації усіх ланок боротьби з цієї страшною хворобою, що яскраво проявилася у найбільшому в світі відсотку зараження медперсоналу.

Відсутність почуття відповідальності за належне виконання своїх службових обов'язків у представників влади є злочином проти народу! Тож як нам цього позбутися, що потрібно для приходу у владу особистостей з належними моральними якостями? Адже український народ надзвичайно талановитий, українська земля надзвичайно багата, а ми не знаємо як нашими талантами та багатствами розпорядитися! Прагнемо відшукувати «золото Полуботка», а не хочемо усвідомити, що це золото — ми самі — наша Земля і наші Люди!

Що ж нам потрібно для цього усвідомлення? Особисто я вважаю, що українці повинні відновити прагнення стати справжніми Господарями на своїй землі та «налагодити» належні стосунки з нашим Творцем! Адже, якщо ми віримо, що є творіннями Божими, то й повинні бути цими **творіннями по суті!** Тобто полюби-

ти Бога та полюбити один одного. Бо любов, це насамперед — відповідальність!

На щастя, в Україні є необхідний досвід минулого, напрацювання наших національних світочів, котрі творчо переосмислюючи, потрібно наполегливо використовувати у нашій дійсності. У цьому контексті корисно нагадати та використати досвід діяльності двох українських Геніїв: Митрополита Андрея Шептицького, з нагоди 155-річчя з дня народження котрого Львівщина цей рік назвала роком Митрополита Андрея Шептицького, а також пророка і мислителя Миколи Руденка, шанувальники котрого в цьому році відзначають 100 років з дня його народження.

На жаль, ці визначні постаті, світочі найвищого злету людського духу, котрі стали взірцем жертвовного служіння людям, ще не пошановані належним чином як широкою українською спільнотою, так і офіційною Церквою та Державою. Не мають на увазі пам'ятники, урочисті академії та шанобливі висловлювання на сторінках численних монографій. Усього цього, можливо, і достатньо. Але чому в Незалежній Україні не впроваджуються в життя їхні дороговкази щодо розбудови нашої Країни?! Великий Митрополит за час свого керування Греко-католицькою Церквою спричинився до створення в Галичині справжньої золоті епохи високого українського духу, котрий став фундаментом розбудови масової національної культури та широкого кооперативного руху. Завдяки цьому в складних умовах австрійської та польської окупації з однієї з найбільш у світі народностей повсталала за неповних півстоліття висококультурна та заможна національна християнська спільнота — українська Галичина!

Тож беремо за основу досвід Галичини епохи Митрополита Андрея, адаптуємо його до сучасних умов і впроваджуємо в нашу дійсність!

Гідним для наслідування в Україні є напрацювання ще одного українського генія — Миколи Руденка. Його праці — надзвичайно широкого діапазону. Микола Руденко — автор понад тисячі поетичних та кількох десятків прозових творів. Цей доробок Миколи Руденка був відзначений Державною Шевченківською премією. Його ж мужня громадянська позиція як організатора Гельсінської спілки (за що отримав 12 років ув'язнення) та розробника теорії «Енергії прогресу», згідно з якою заперечувалися висновки Маркса щодо визначення додаткової вартості, котру той бачив як результат людської праці (а це твердження Маркса являлося однією з підвалин комуністичної ідеології), стала підставою для присвоєння Миколі Руденку звання Героя України.

Микола Руденко, продовжуючи розробляти ідеї фізичної економії, відображені в працях Франсуа Кене та ще одного українського вченого Сергія Подолинського, стверджував, що джерелом додаткової вартості є сонячна енергія, котра в процесі фотосинтезу у співпраці з гумусом землі творить істинну додаткову вартість — з посаженої зернини породжує десятки, а то й сотню зернин! Тому Микола Руденко так високо ставив працю селянина, професію котрого разом з фахом вчителя ставив вище усіх інших професій! За переконанням Миколи Руденка, при проведенні реформ в сільському господарстві **Україна зможе піднятися лише за умови, що весь врожай буде належати тому, хто його виробує.** І тому лише Господар цього врожаю повинен сам цим врожаєм розпоряджатися, п'ять частин якого (біблійні п'ять хлібин!) мають бути розподілені наступним чином: одна частина повертається селянинові, одна дається худобі, одна повертається в землю, і лише дві віддаються для промисловості та утримання апарату держави. І тільки така пропорція є запорукою ефективного розвитку держави! Бо це не лише розважливий, але й справедливий розподіл результатів праці селянина-господаря.

Тож як ніколи на часі постає необхідність терміново і належним чином удосконалити «Закон про ринок землі»!

Насамперед в преамбулі цього Закону потрібно чітко відобразити, що Закон передбачає створення оптимальних умов для відновлення Господаря в Україні. Господаря — селянина, безпосереднього опікуна Землі. Тому **в Законі доречно детально прописати механізм формування фермера — господаря землі: систему заохочення потенційних фермерів, їх навчання, пільгове кредитування закупівлі землі та усіх видів діяльності, забезпечення науковими агротехнічними рекомендаціями, технікою, насінням, вигідною системою реалізації продукції тощо.** Разом з тим, в Законі має бути відображений механізм державного контролю за якістю землі, включаючи рекомендації щодо способів її відродження, та **строгої відповідальності за зниження якісних показників землі.**

Це надзвичайно складна робота, але першочергово необхідна у процесі відродження України. Адже в глобалізованому світі усі країни мають бути тісно взаємопов'язані, доповнюючи одна одну своїми культурними та економічними багатствами, своїми здобутками-надбаннями. І в переліку головних наших потенційних багатств є можливість України стати одним з основних постачальників на світові ринки сільськогосподарської продукції. Враховуючи те, що кількість населення в світі швидко збільшується, цінність де-

фіцитної сільгосппродукції теж зростатиме. Тому **агропромисловий сектор безперечно має набрати рівень статусу стратегічної галузі** і стати одним з найважливіших пріоритетів нашої Держави.

В Україні є близько 33 млн га орної землі, то оптимальним було б створення (в перспективі) одного-двох мільйонів фермерських господарств, які б володіли по 10–20 га землі (як це показує досвід Польщі). Такі відносно невеликі площі фермерських господарств потрібні для того, щоб поступово переходити на органічне землеробство з метою отримання екологічно чистої сільськогосподарської продукції. А це тісно пов'язано з відродженням поголів'я великої рогатої худоби, кількість котрої потрібно збільшити принаймні в 20 разів. Тоді Земля отримає необхідну кількість гною, а люди — здорові молочні продукти!

Очевидно, що створення мільйонів Господарів, цього потужного середнього класу, вимагає надзвичайних зусиль — **організаційних, фінансових, освітніх, але насамперед світоглядно-виховних**. Без загального духовного розвитку українців (котрий має бути зреалізований гармонійною співпрацею Церкви і Держави), неможливо, щоб людина полюбила Землю та полюбила одна одну. *Бо любов, як властивість відповідально служити Вітчизні та своїм ближнім (родині, друзям), є засадничою основою успішного розвитку суспільства.*

Тож пізнаваймо справжню цінність Землі і Людини!

Сьогодні українська земля потребує швидкого й мудрого, державного й господарського впорядкування, щоб і надалі родити золоті жита-пшениці, народжувати геніїв та ділитися своїми надбаннями зі Світом!

УДК 330.83:502.2 **УДК 330.83:502.2**

Максимюк Володимир Ананійович,
*доктор фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник*

Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України

ПРО ЗАГРОЗИ, ВИКЛИКИ Й ПОРЯТУНОК

У праці «Про багатство та бідність» С. Подолинський словами діда Карпа розповідає [1, с. 83–84] про скруту, яку зазнали селяни після скасування кріпосного права. Правом оренди панської землі скористались не українці, а той, хто зміг дати усі гроші за

рік наперед. Новий орендатор «зараз об'явив, що не дасть нікому ані сажень поля за гроші, а тільки на одробіток». Крім того, він обмежив випас: «Через це саме багато з наших хазяїнів попродали свої корови та воли, а звісно, що без худоби всякий хазяїн швидко зробиться бідним».

Звернення до оточення генерала Денікіна про збереження Української академії наук В. Вернадський починав з деякою іронією над політичними перипетіями того часу: «Украинская академия наук вместе с состоящей при ней Всенародной (Национальной) библиотекой были основаны в Киеве 14 ноября 1918 г. во время гетьманства и организовывались в очень трудных обстоятельствах переживаемого времени, пережив здесь более или менее благополучно гетьманство, директорию и большевиков» [2, с. 218; 3, с. 357].

А в записці до самого генерала аргументував: «Уничтожить легко — воссоздать трудно. Уничтожив сейчас уже готовое учреждение, нам придется его создавать в тот момент, когда жизнь потребует не его возникновения, но его деятельности. А жизнь неизбежно этого потребует, ибо для выхода из разрухи и разорения нам необходимо широкое и полное использование производительных сил нашей страны, тех ее природных богатств, которые лежат втуне благодаря нашему незнанию. Сейчас у нас нет другого более могучего средства для достижения этого результата быстро и полно, как создание крупного исследовательского центра типа Академии наук» [3, с. 361].

На справедливий принцип розподілу природних благ вказав М. Руденко: «Однак виробництво додаткової вартості, тобто сам капітал, не можна виводити з експлуатації праці — це справді дар Природи. Він загальний для всього людства. Він належить не тільки тим, хто обробляє землю, але й тим, хто працює в наукових лабораторіях чи пише книги» [4, с. 70].

Так українські мислителі вбачали роль землі, науки, природних ресурсів в суспільному житті у свій час. Їхні застереження та прогностичні ідеї є актуальними й наразі. Виявляється, що оспіване істориками скасування кріпосного права погіршило становище хазяїновитих селян. Які тоді загрози можна очікувати від продажу землі. Про українську науку можна продовжити, що в новітні часи вона пережила ще й перебудову і розбудову, групу 239 і демплатформу, Україну з Кучмою і без, конституційний договір і ніч, любих друзів і контрастигнацію, старі й нові обличчя. Відсутність у пануючій соціально-економічній парадигмі таких фундаментальних понять як: енергетичні мірила вартості, спра-

ведливий розподіл «дару Природи», власність прийдешніх поколінь [5], не дозволяє сформулювати національну ідею на основі фізичної економії [4].

За М. Руденком джерелом абсолютних благ є енергія Сонця, а відносних — праця людини, мірилом вартості благ є зерно. Отже, «ми носимо у гаманцях мішки із зерном» [4, с. 297]. Важливо правильно оцінити співвідношення між абсолютними й відносними благами. Тут вбачається два підходи.

На перший погляд, якщо порівнювати енергетичну цінність кілограма зерна з затраченою енергією хлібороба, то вклад сонячної енергії лише в кілька разів перевищує енергетичний вклад праці. Зауважимо, що з погляду трудової концепції вартості, згідно з якою сонячна енергія є дармовою, вклад праці у вирощування хліба вважається абсолютним.

За детальнішого розгляду, коли помітити, що енергія Сонця іде не тільки на фотосинтез у злаках, а ще й на забезпечення необхідних кліматичних й погодних умов для рослинництва, то можна зрозуміти, що енергія праці людини у вирощуванні зерна є нікчемно малою в порівнянні з необхідною енергією Сонця. Простіше кажучи, в сприятливих умовах дикорослі злаки дають насіння й без людини, а ніяка експедиція не зможе виростити й зернятка в Антарктиді. Тому з погляду енергетичної концепції вартості абсолютні й відносні блага в енергетичному вимірі є неспівмірними зі значною перевагою вкладу сонячної енергії.

Тоді в ланцюжку — зерно, мука, хліб — основою вартості є необхідна сонячна енергія для вирощування зерна, для подальшої обробки якого потрібна вже значно менша енергія для помелу і випічки та ще менші енергетичні затрати праці людини. На загал, подібне співвідношення має бути між сировиною та виробом. Отже, з погляду фізичної економії країна, яка вирощує зерно і має сировину сонячного походження має бути багатішою країною на відміну від тих, що переважно займаються переробкою закупленої сировини.

Натомість ми бачимо протилежне. Україна задешево експортує зерно й ліс-кругляк. Фактично розпродується сонячна енергія перетворена землею в легкодоступні форми. Звучать рекомендації продавати не зерно, а макарони, не кругляк, а меблі, тобто товари з так званою великою доданою вартістю. З погляду трудової концепції вартості це дійсно так, а з погляду фізичної економії зерно має найвищу цінність [4] і може виконувати функцію мірила вартості. Два протилежні погляди викликають ряд запитань [6].

Чому зерно не стало грошима? Чому хліб набирає ціну тільки в голод? Чому 1/6 людства недоїдає, тоді як 5/6 погодилися би, вочевидь, їсти трішки менше заради перших? Чому за рукотворний смартфон треба віддати 100-1000 життєдайних сонцеемких хлібин? Що в товарі вагоміше: енергія Сонця чи праця людини? Чому левова частина чорноземів не додає державі сили? Чи зміниться співвідношення хліб/смартфон, якщо в Україні політики зрозуміють фізичну економію? Відповіді на них приховані в людських потребах і в підлаштованій під них структурі світової економіки [6].

Древнім в Середземномор'ї достатньо було хліба і видовищ. Нашим предкам потрібно було ще й житло і тепло. Раніше це давав ліс, тобто Сонце. Зараз — в основному, надра. Тобто сучасній людині треба: хліб, видовища і надра. В широкому сенсі до них віднесемо також інші блага за принципом походження. Так до хліба віднесемо переважно живу речовину сонячного походження, до видовищ — переважно витвори людського розуму, а до надр — неживу речовину сонячного походження. Отже,

- хліб — їжа, все що з поля, з лісу, натуральний одяг;
- видовища — кіно, вистави, смартфони, телевізор, комп'ютер — назвемо легкі;
- тютюн, алкоголь, наркотики, оргії — назвемо важкі;
- надра — газ, нафта, вугілля, глина, руди, вода, земля (чорнозем).

Звичайно такий поділ умовний, інколи одну річ можна віднести до різних категорій залежно від призначення. Наприклад, автомобіль: а) легковий, спортивний — видовище (переважно), б) вантажний — надра (переважно).

Хліб дають країни в середніх широтах північної півкулі. Тут же Україна. Видовища — Європа, США — фільми, авто, електроніка; азіатські тигри — авто, електроніка; Африка — танці, співи, ритми; Латинська Америка, Азія — важкі видовища. Надра — високі широти обох півкуль.

Відповідно гроші бувають переважно хлібо-, видовищно- і надроемкі. Наразі панують видовищоемкі гроші. Потім йдуть надроемкі і хлібоємкі. Перелічимо можливі причини такого стану.

1. Створена ілюзія достатку їжі за рахунок 1/6 людства, що недоїдає.

2. Контроль як над експортом, так і над імпортом надр.

3. Сприятливі умови на експорт хліба.

4. Надання легким видовищам важкої форми.

Що робити Україні:

1. Розвивати свої видовища.

2. Відмовитись від важких видовищ.
3. Утримуватись від електронних видовищ.
4. Не продавати хліб задешево, створити зерновий аналог ОПЕКу.

5. Торгувати напряму з 1/6 людства, що недоїдає. Хліб за надра.

Торгівля хлібом, надрами в обмін на видовища це — розмін сонячної енергії на працю. Розмінюємо частинку Сонця на запальнички, ліхтарики, мобільки, монітори, планшети, адже вони теж світять. Допоки світові гроші видовищеємки, то фізична економія в окремо взятій країні не вирішить усіх проблем, енергетичних зокрема. Порятунком полягає в об'єднанні всього людства на ідеях фізичної економії.

Список використаних джерел

1. Подолинський С. А. Вибрані твори. Київ: КНЕУ, 2000. 328 с.
2. Історія Академії наук України. 1918–1923: документи і матеріали. Київ: Наук. думка, 1993. 571 с.
3. Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. Т. 1. Володимир Іванович Вернадський і Україна. Кн. 1: Науково-організаційна діяльність (1918–1921). Київ, 2011. 699 с.
4. Руденко М. Енергія прогресу: нариси з фізичної економії. Вид. 2-ге, допов. Тернопіль: Джура, 2005. 412 с.
5. Шевчук В. О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології): монографія. Київ, 1998. 371 с.
6. Максимюк В. А. Про хліб, видовища і надра. *Доповідь на засіданні Наукового товариства ім. Сергія Подолинського 20 вересня 2018 р.*

УДК 330.83(477):330.162

Небрат Вікторія Василівна

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ЗАСАДИ СОЛІДАРНОЇ ЕКОНОМІКИ У ВЧЕННІ С. ПОДОЛИНСЬКОГО

С. Подолинський відомий як вчений, автор знаменитого «закону Подолинського», а також як громадський діяч — прихильник ліберально-демократичної концепції суспільного розвитку, представник громадівського руху, симпатик ідей соціалізму в його

наївно-гуманістичному варіанті. Разом з тим, С. Подолинський — автор першого фахового дослідження української економічної історії. Йдеться про «Ремесла і фабрики на Україні» — працю, що вийшла друком у Женеві 1880 р. Визнаючи новаторство й значущість інших публікацій С. Подолинського як науковця і публіциста, основоположника української соціоетногієни та космогенної енергетичної теорії, вважаємо за доцільне звернутися до його історико-економічної спадщини в контексті триваючого пошуку соціально-справедливої та економічно-ефективної моделі суспільного господарювання.

У книзі С. Подолинського «Ремесла і фабрики на Україні» послідовно розкриваються етапи економічного розвитку у зв'язку з прогресом техніки, поглибленням поділу праці та соціальних суперечностей. Основні розділи цієї книги такі: 1) Початок праці і громадського життя; 2) Ремесло в часи неволі, кріпацтва і цехів; 3) Праця і капітал; 4) Ремесла на Україні; 5) Поділ праці і мануфактура на Україні; 6) Машини і фабрики на Україні; 7) Конечні думки. Розглядаючи виникнення та розвиток суспільної організації виробництва, вчений аналізує такі головні аспекти:

- технологічний (вдосконалення знарядь праці, технологій, поділ праці та виникнення нових виробничих спеціальностей)
- економічний (розвиток кооперації зусиль, знарядь і господарського досвіду; природа економічної нерівності, експлуатації та суть відносин між працею і капіталом);
- соціальний (вплив розвитку технологій та організаційних форм виробництва на здоров'я і добробут людей, зайнятість, міграцію; співвідношення динаміки народонаселення і виробництва життєвих засобів);
- екологічний (вплив виробництва на довкілля та умови життя людей).

Зрештою, у «конечних думках» автор приходить до розкриття взаємозв'язку між техніко-економічним розвитком (опанування сил природи, підвищення продуктивності праці, збільшення обсягів і зростання якості виробничих продуктів) і соціальними відносинами (суперечність між працею і капіталом, відтворення і посилення нерівності між людьми, нагромадження багатства непрацюючих і зростаюча бідність трудівників). Ці «вічні» проблеми вчений пов'язує з вадами соціального устрою суспільства і вказує шлях до їх вирішення — через розвиток засад громадянства [1, с. 146–147]. У його трактуванні, як і в системі соціально-політичних поглядів Михайла Драгоманова, під впливом якого, безперечно, перебував С. Подолинський, громадянство — це, на-

самперед, забезпечення вільного доступу всіх членів суспільства до економічних ресурсів, можливість реалізувати власний продуктивний і творчий потенціал. Усуспільнення С. Подолинський розумів як процес посилення соціальної орієнтації виробництва, а не механічне включення господарських одиниць у процес суспільного відтворення на суперечливих засадах приватної власності та ринкової конкуренції.

Ключовими рисами ідеології громадівства, на відміну від соціалістичних утопій, є пріоритет людської особистості, добровільна асоціація вільних людей, мережева, а не ієрархічна побудова нового суспільства, солідарність як консолідація на засадах спільних цінностей, але індивідуальної відповідальності. Відійшовши від марксистської концепції класової боротьби як знаряддя встановлення справедливості, С. Подолинський відстоював переконання, що рушійною силою соціального розвитку стане творча діяльність людей, спрямована на накопичення перетвореної соціальної енергії для задоволення потреб соціуму. Для суспільного прогресу потрібні співпраця, солідарність, кооперація та взаємодопомога, а не революційна боротьба.

С. Подолинський вважав, що у суспільстві, побудованому на засадах солідарності, люди не будуть марно витратити енергію на суперництво, протистояння. Тому вони досягнуть більшого у розвитку науки, мистецтва, охорони здоров'я, а головне — у моральному вдосконаленні. Відповідальне ставлення до себе й довілля дасть змогу долати обмеженість ресурсів, запобігти екологічним проблемам, покращити добробут, уникнути соціальних конфліктів.

Вчений обстоював рівні можливості для всіх працівників. Але на сьогодні ринкова трансформація економіки призвела до того, що в Україні сформувалася система обмеженого доступу до ресурсів [2, с. 36–37.]. Це гальмує виробництво, технічний прогрес, економічну активність загалом. Обмеженість доступу, як і асиметрія інформації слугують бар'єром розвитку підприємництва, джерелом просторової дискримінації та соціальної диференціації. Після кризи 2008 р. у країнах, що сповідують ідеї держави загального добробуту (англ. welfare state), набула популярності суспільна модель економічної взаємодії, яку називають «солідарна економіка» [3, с. 19–27]. Вона передбачає необхідність і можливість спільної діяльності незалежних економічних агентів, відсутність формальної ієрархічної схеми, прийняття рішень, що задовольняють всіх, у результаті переговорів і компромісів, переважання синергетичної самоорганізації та відсутність формального

примусу. Сучасне трактування економічної солідарності доповнюється такими ознаками, як справедливість, гідність, добровільна співпраця, рівноправ'я, взаємодопомога, особиста безпека. Важливими складовими є також соціальна відповідальність (перед теперішніми і майбутніми поколіннями) та економічна ефективність (що визначається з урахуванням відшкодування збитків, заподіяних довкіллю).

В силу історичних чинників і, насамперед, тривалого панування тоталітарних режимів, для Центральної та Східної Європи економічний солідаризм, і, зокрема, його конкретне втілення — кооперативний рух — більше асоціюються з господарськими формами взаємодопомоги, боротьбою за виживання в умовах бідності. Але і для пострадянських, і для заможних суспільств «важливо змінити традиційні уявлення про ресурси розвитку (земля, праця, капітал; енергоносії, інвестиції, технології), включивши до їхнього складу соціальний капітал, основними складовими якого є довіра та відповідальність» [4, с. 91]. С. Подолинський бачив це як «впорядкування громадівського господарства».

Від виходу друком книги минуло 140 років, але вона містить ідеї та принципи, що сьогодні запотребовані суспільством. Проблема суперечності технологічного і гуманітарного розвитку надзвичайно актуалізована загостренням екологічних проблем, пандемією Ковід-19, глобальним суперництвом за ресурси, посиленням економічної нерівності та соціальної несправедливості. Тому пошук нової економічної моделі, яка відповідала б не лише критеріям міжнародної конкурентоспроможності у виробництві та глобальній торгівлі, але слугувала б досягненню пріоритетів сталого розвитку в єдності економічного, соціального та екологічного вимірів, є важливим науково-практичним завданням. За світовим протистоянням конкурентно-ринкової та планово-монополістичної систем (у 30-х — 80-х роках ХХ ст.), пошуками шляхів і моделей пострадянської трансформації економіки (з 1990-х років і дотепер), суспільство було дезорієнтоване відносно ключового імперативу соціального поступу — захисту і розвитку людини як найвищої цінності. С. Подолинський, завдяки його працям і думкам, повертає нас до усвідомлення цієї цінності.

Список використаних джерел

1. Подолинський С. А. Ремесла й фабрики на Україні. Женева: Печатня «Работника» й «Громади», 1880. 147, [1] с.
2. Підприємництво як рушійна сила суспільного прогресу: матеріали круглого столу (Київ, 1 груд. 2015 р.) / за ред. Небрат В.В.; НАН Ук-

раїни, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2016. 84 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/1.pdf>. 11.

3. Філіпенко А. С. Народна, солідарна економіка: концептуальний ескіз. *Економіка України*. 2016. № 6 (655). С. 19–27.

4. Горін Н. О. Соціально-технологічна парадигма підприємництва. *Український соціум*. 2015. № 3 (54). С. 86–95.

УДК 330.83:502.2]:330.342.3.011-021.387

Ніколенко Інесса Юріївна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економічної теорії

ДВНЗ «Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана»

ВІД ФІЗИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ ДО ГЛОБАЛІСТИКИ ТА СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ — ЗВ'ЯЗОК ПОКОЛІНЬ ТА НАУКОВИХ ІДЕЙ

Основні концептуальні підходи моделі сталого розвитку почали формуватись у вітчизняній науці школою фізичної економії ще в кінці ХІХ ст. Засновником цієї школи є видатний український вчений С. А. Подолинський. Він вперше висловив ідею «абсолютного збільшення енергетичного бюджету» як головну мету людства, а його межею визначив «абсолютну кількість енергії, що одержується від Сонця і неорганічних матеріалів, що знаходяться на Землі». Проте даний підхід був підданий критиці з причини неможливості виразити економічні процеси у фізичних вимірах.

Актуальність даної проблематики пізніше помітив інший видатний представник національної наукової школи — засновник Української академії наук В. І. Вернадський. Він запропонував принципово новий об'єкт виміру — «живу речовину», яка є показником забезпеченості суспільства всіма видами ресурсів. Ідеї А. С. Подолинського та В. І. Вернадського створили ядро сучасної концепції сталого розвитку. Основою даного вчення є тектологія — міждисциплінарна або інтегральна наука про найбільш загальні закони і форми організації природних сил та соціальних систем. Це, в свою чергу, узагальнена методологія науки, призначена для вивчення універсальних структурних типів та закономірностей побудови, перетворення, сталості і розвитку упорядко-

ваних систем будь-якого рівня організації матерії — від атомних і молекулярних до біологічних і соціальних.

В системі методологічного інструментарію сталого розвитку важливе місце належить системному підходу. Він базується на ідеях загальної теорії систем і системного аналізу. Цілі системного аналізу:

- створення понять, законів, моделей у різних галузях науки для їх перенесення з однієї дисципліни до іншої;
- побудова вірних теоретичних моделей в тих галузях науки, в яких вони відсутні;
- мінімізація дублювання теоретичних досліджень у різних наукових галузях;
- сприяння єдності науки шляхом встановлення зв'язків між різними галузями.

Перша група системної проблематики складається з філософських проблем системного підходу, «філософії систем». Вона досліджується у двох основних напрямках: онтологічному і гносеологічному. Онтологія систем формує системну картину світу. Вчені виділяють три етапи онтологічного ускладнення предметів наукового аналізу: 1) організовану простість (світ класичної механіки); 2) непорядковану складність (світ класичної статичної фізики); 3) організовану складність (сучасний світ соціально-економічного життя).

Шляхи побудови системної онтології: по-перше, побудова «системи систем» (визначення загальних ознак і характеристик системних об'єктів різної фізичної природи і різного ступеня складності), по-друге, створення «ієрархії систем» (впорядкування систем згідно із зростанням їх складності). Ще один важливий аспект формування системної картини світу становлять наступні принципи: цілісності (перенесено з біології); зворотнього зв'язку, функціональності, надійності і т. д. (запозичено з технічної кібернетики); виявлення спільних рис у структурах, функціонуванні, поведінці і розвитку різних типів системних об'єктів (взято з математики).

Гносеологія системного підходу включає в себе два кола питань: по-перше, принципи побудови системного дослідження (логічності, відповідності, доповнюваності, системності, всебічності і т.д.); по-друге, специфічний категоріальний апарат (елемент, система, системоутворюючий елемент, структура, цілісність і т. д.).

Другу частину системних досліджень становить побудова логіки і методології системних досліджень цих розробок. Її складо-

ві: 1) формалізовано-логічний опис вихідних понять системного підходу (система, структура, зв'язок і т.д.); 2) побудова логічних формалізмів для дослідження різних аспектів системної проблематики (систем зв'язків, логіки цілісності і т.д.); 3) використання апарату формальної логіки для розв'язання різних системних проблем (наприклад, логіки систем).

Третю частину системних досліджень становлять соціально-наукові концепції та розробки. Мова йде про сучасні системні дослідження.

Напередодні ХХІ століття до методологічного інструментарію глобалістики приєдналась синергетика. Синергізм — термін, запозичений з біохімії. Він означає ефект посилення дії одного каталізатора додаванням іншого. Поступово формується нова наука синергетика, яка досліджує механізми глобальної еволюції, ієрархічної організації світу, феномени самоорганізації та саморозвитку; становлення порядку із хаосу та нестабільності як базової характеристики процесів еволюції. Синергізм перетворюється на загальнонаукову філософську методологію. На це вказують ознаки синергетичних систем.

Перша — ієрархічність, тобто наявність певного підпорядкування, субординації між різними рівнями. Кожному рівню властиві свої ознаки, які не можна використати для характеристики іншого рівня.

Друга ознака — емерджентність, поява нової якості, розвиток системи. Зміни, які виникають при цьому, можуть обумовити радикальну переорієнтацію шляхів еволюції, кардинальне переформування самої системи. Відбувається порушення рівноваги системи, але вона відновлюється на якісно новому рівні.

Третя ознака — гомеостатичність. Кожна система є відносно сталим утворенням, вона зберігає свої системоутворюючі компоненти та властивості в певних часових межах. Така стабільність забезпечується існуванням певного механізму підтримки, який знаходиться в самій системі і обумовлює її прямивання до власної заданої мети.

Четверта ознака — темпоральність, що означає зміну темпу розвитку в часі. З плином часу швидкість змін зростає. Розвиток системи стає більш інтенсивним. Сьогодні за один і той же проміжок часу відбувається більша кількість змін, ніж в попередні епохи. Сам же часовий вимір є відносним явищем. Певний часовий відрізок з позицій макроструктурного рівня може бути короткотривалим, в той час як з позицій мікроструктурного рівня він є довготривалим.

П'ята ознака — нелінійність. Дана риса означає, що система потрапляє з лінійної одновимірної зони у нелінійну багатовимірну зону. Зростає кількість факторів, які визначають економічний розвиток системи. Крім того, множина рішень нелінійного рівняння відповідає множині шляхів еволюції, які описуються цими рівняннями. Для системи це означає наявність багатоваріантності, альтернативності шляхів розвитку, виникнення множинних неочікуваних змін, надшвидкого розвитку процесів. Одночасно зростають можливості вибору напряму розвитку, прийняття рішень.

Шоста ознака — відкритість, тобто наявність зв'язків, шляхів обміну речовиною і енергією з навколишнім середовищем.

Сьома ознака — нестабільність. Для розвитку системи потрібна її здатність до змін, до порушення рівноваги, до вдосконалення.

Восьма ознака — необоротність, неможливість повернення до нижчого рівня організації, неспроможність до руйнування.

Дев'ята ознака — релятивність. Адже характеристика системи залежить від позиції спостерігача. Наші уявлення про світ обмежені і відносні, відповідно до цього ми можемо схарактеризувати переваги та недоліки тієї чи іншої системи.

Десята ознака — атрактивність. Вдосконалення розвитку залучає все більшу кількість факторів, які впливають на його стан, на хід еволюції. З розвитком науки вчені, здійснюючи відкриття, виявляють нові явища, які змінюють економічні та природні системи, їх взаємодію.

Одинадцята ознака — дисипативність, відкидання всього зайвого.

Дванадцята ознака — відповідальність. Вона характерна для тих систем, які включають людину. Людина відповідальна за свої вчинки, за вибір майбутньої структури.

Наявні ознаки виконують роль базових принципів методології. Згідно з даною методологією, складно — організованим системам не можна нав'язувати шляхи їх розвитку, скоріше потрібно сприяти їх власним тенденціям розвитку. Порушення рівноваги є важливим моментом механізму еволюції системи до її нової організації. Розвиток може здійснюватись різними шляхами. Складне еволюційне ціле може складатись з часток. Важлива не сила впливу на систему, а правильний напрям, ефективний характер. В сучасних умовах зростає швидкість здійснення процесів нелінійного зростання, наростає їх лавиноподібний характер. Нарешті, синергетичний підхід дозволяє подолати деякі психологічні бар'єри, страх перед складними системами, оскільки дає можливість їх опису та вивчення.

Дані методологічні підходи дають можливість здійснювати керування динамічним процесом, зовнішній керований вплив на систему. Адже від наявності можливості керованого впливу на екосоціальні системи залежить життєздатність суспільства.

Список використаних джерел

1. Арутюнов В. Х., Свінціцький В. М. Філософія глобальних проблем сучасності. Київ: КНЕУ, 2008. 176 с.
2. Соціальна економіка: навч. посіб. / Беляєв О. О. та ін. Київ: КНЕУ, 2014. 481 с.
3. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры. Санкт-Петербург: Алетейя, 2002. 414 с.

УДК 330.83(477):502.2]:332.66

Остапчук Сергій Миколайович,

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу обліку та оподаткування
ННЦ «Інститут аграрної економіки»*

РОЗВИТОК ЕКОНОМІКО-ПРИРОДНИЧИХ ЗАСАД ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО КАПІТАЛУ У ПРАЦЯХ МИКОЛИ РУДЕНКА

Науково-популярні праці українського письменника і правозахисника, палкого прихильника ідей теорії фізичної економії Миколи Руденка є своєрідним синтезом класичної політекономії А. Сміта, окремих положень трудової теорії К. Маркса і, безумовно, фізіократичних ідей Ф. Кене та С. Подолинського. Новаторською ідеєю М. Руденка є спроба розкрити засади формування вартості землі, її суспільної цінності, раціонального використання через пояснення закону збереження і накопичення енергії сонця у гумусі.

Згадана ідея стала відповіддю на положення трудової теорії вартості, яка визначила землю всього лише одним із засобів виробництва — тобто звела її до одного рівня із заводським конвеєром. В такому підході вчений побачив найбільшу з усіх помилок, в які будь-коли впадало людство, адже фабричний конвеєр —

лише мертва автоматика, а земний гумус — справжній акумулятор сонячної енергії [1, с. 403].

Вартість землі М. Руденко пов'язує з її здатністю нагромаджувати енергію сонця: «Вартість — не що інше, як синонім сонячної енергії, котра здобула ознаки енергії біологічної. І лише тому вона стає енергією нашої праці» [1, с. 396]. Енергія землі, поєднуючись із працею людей, формує вартість речей, котрі виготовляє людина. «Вартість походить спершу від продуктів землі, а вже потім від праці. Адам Сміт відкинув цю передумову, так як добре відомо, що продукти землі прибували до Англії в корабельних трюмах. Далі починалася людська праця — розвантаження, перевезення на фабрики, виготовлення всіляких товарів. Робота сонця і землі на далеких материках, яка передувала праці на фабриках, лишилася поза увагою А. Сміта. Ось чому він не зрозумів фізіократів. Справа в тому, що А. Сміт в основу всякої вартості поставив відносне — людську працю. Ф. Кене в підвалинах вартості вбачав абсолютне — не саму працю, а те, що забезпечує працю живою силою. Витрачена під час праці жива сила і надає вартості речам, котрі виготовляє людина» [1, с. 394].

Схрестивши фізіократичні ідеї з енергетичним вченням С. Подолинського, М. Руденко показав, що основоположним фактором забезпечення життя на планеті та формування суспільного багатства є землі сільськогосподарського призначення. Фізіократичне сприйняття біологічної та економіко-соціальної сутності земель сільськогосподарського призначення має визначати засади побудови бухгалтерського обліку їх використання. Саме тому в усіх своїх працях М. Руденко критикує бухгалтерський облік, який не враховує засад фізіократичного вчення: «... політекономія, що оперує лише бухгалтерськими категоріями (у відриві від природознавства!), не лише не допомагає нам зрозуміти економічні процеси, а породжує нечувані помилки й економічні викривлення» [2, с. 159].

М. Д. Руденко, доводячи, що продукovanі землеробством блага є безальтернативними у забезпеченні життєдіяльності людей, та будучи глибоко переконаним, що гумусний шар планети — це найцінніше, чим володіє людство, відніс землю, поряд із зерном, соломою, гноєм і худобою, до п'яти абсолютних благ. «Як визначальні для теперішньої і майбутньої життєдіяльності людей об'єкти, вони мають бути ретельно відстежуваними» [3, с. 68]. Отже М. Руденко, в першу чергу звернув увагу на безпосередній зв'язок землі, і зокрема її родючості, з такими благами як зерно, солома, гній і худоба.

Згідно його ідей, сутність господарювання в аграрній сфері виражає опанування п'ятьма найважливішими ресурсами живого, які включають землю, зерно, солому, худобу і гній. «Цим ресурсам притаманна низка властивостей, завдяки яким вони є абсолютними, безальтернативними благами» [3, с. 61]. Найбільш головною особливістю землі є її природна родючість. Інші чотири блага, так чи інакше пов'язані з цією характеристикою гумусу. Зерно здатне прорости лише в ґрунті, сполучивши свій зародковий генетичний потенціал з енергією землі. Солома та гній слугують основними джерелами відновлення вмісту поживних органічних речовин у ґрунті, підтримуючи таким чином природну родючість. Худоба, споживаючи частину вирощеної продукції, через гній повертає землі необхідні для підтримання належного рівня її родючості органічні речовини. Відтак динаміка родючості землі нерозривно пов'язана з кругообігом решти чотирьох абсолютних благ.

Отже, біологічні перетворення в землеробстві з позицій фізичної економії пов'язані з перенесенням енергії землі та кругообігом п'яти абсолютних благ (рис. 1).

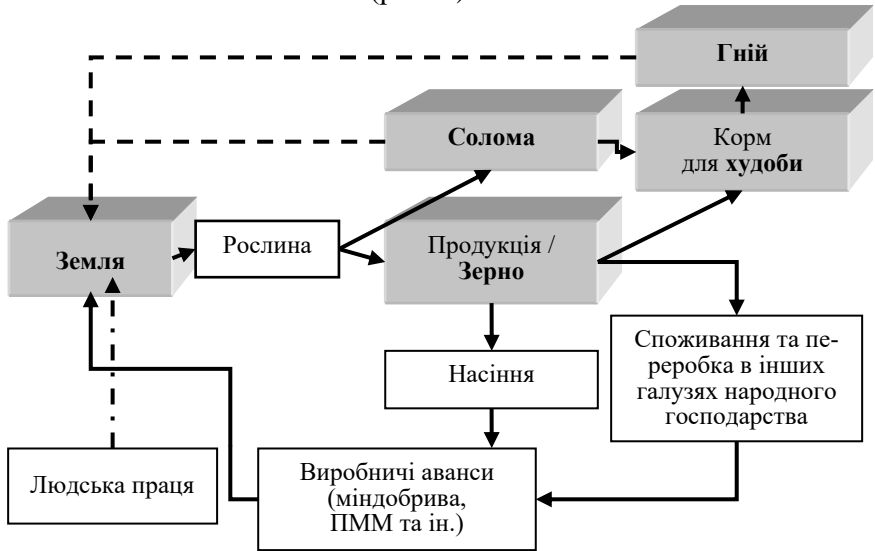

Рис. 1. Модель кругообігу енергії землі в землеробстві (згідно концепції взаємозв'язку п'яти абсолютних благ за М. Руденком)

Джерело: Розроблено автором.

Опираючись на виведені М. Руденком економіко-природничі засади використання земельного капіталу, зазначимо наступне:

1) В сучасних умовах бухгалтерський облік, на рахунках якого землі сільськогосподарського призначення ідентифікуються як земельний капітал, повинен забезпечувати не лише відображення вартості земельного капіталу, але й кількісно-якісні параметри кругообігу решти абсолютних благ — оборотних активів, що допомогти користувачам облікової інформації розуміти їх вплив та вплив інших об'єктів обліку на родючість земель.

2) Забезпечити раціональне ведення землеробства і, як наслідок, збереження родючості ґрунтів, можливо лише при відповідному розвитку галузі тваринництва. Адже як було показано вище, між усіма п'ятьма абсолютними благами існує тісний взаємозв'язок. Для підтримання природної родючості земель їм потрібно повертати достатню кількість органічних добрив. Можна отримати «... безмір органічних добрив — завдяки контрольованому, «вписаному» у природу нарощуванню поголів'я худоби, котру в даному контексті належить розглядати насамперед у ролі продуцента гною як незамінного мінеральними добривами абсолютного блага» [3, с. 69]. На наш погляд, вартість гною, внесеного поза межами процесу вирощування конкретної культури, може бути розглянута як частина витрат на відновлення та збереження природної родючості землі.

3) Важливість обліку та контролю витрат на відновлення природної родючості земель пов'язана насамперед із прямим впливом величини цих витрат на величину чистого продукту землі. Необхідність їх здійснення набирає все більшої актуальності із зниженням рівня природної родючості землі внаслідок інтенсивної експлуатації, ціллю якої є отримання найвищого доходу сьогодні при мінімальних витратах на збереження земель для майбутніх поколінь. М. Руденко пов'язує необхідність спрямування фінансових ресурсів на відновлення родючості землі із економічним інтересом власників продукту землеробства. Зокрема він пише: «суспільство вливає до своїх артерій капітал... Припиняється виснаження землі — капіталіст бачить, що погано угноєна земля не дає прибутків. Економічний інтерес набуває природного напрямку: спочатку треба нагодувати землю, а потім вона нагодує суспільство. ... капітал веде найсуворіший облік доходам та витратам» [1, с. 144].

4) На основі аналізу взаємозв'язку п'яти абсолютних благ можна стверджувати, що першочерговим компонентом собівартості продукції, який відображає грошову оцінку енергії землі у створеному продукті, є вартість внесених органічних добрив (солони

та гною). В даному випадку йдеться про компенсовану землі енергію, адже за відсутності внесення органічних добрив ґрунт буде виснажуватися. Отже, для забезпечення раціонального використання земель, збереження і підвищення їх родючості, вимірювання їх участі у створенні продукції землеробства, необхідно збільшувати обсяги внесення органічних добрив та вести всебічний облік витрат на ці процеси.

Результати проведеного дослідження доводять, що виведені М. Руденком економіко-природничі засади використання земельного капіталу мають бути враховані при розробці методологічних і методичних положень всеохоплюючої облікової моделі оцінки результативності господарювання в сільському господарстві.

Список використаних джерел

1. Руденко М. Енергія прогресу. Київ: Журналіст України, 2008. 716 с.
2. Жук В. М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: монографія. Київ, 2009. 648 с.
3. Шевчук В. О. Активи як об'єкти обліку, контролю та аналізу: проблеми еколого-економічної ідентифікації та інтерпретації. *Облік і фінанси*. 2013. № 1 (59). С. 66–73.

УДК 330.83:502.2]:330.16

Пилипенко Любомир Миколайович,

*доктор економічних наук, доцент,
директор навчально-наукового інституту
адміністрування та післядипломної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

ФІЗИКО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ

Наслідки людського господарювання на планеті засвідчують хибність існуючих економічних доктрин суспільного розвитку. Політекономічні основи механізмів господарювання спровокували виснаження біосфери, вичерпання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища і навіть незворотні процеси в порушенні екологічного балансу планети. Причина цього — не лише у ваді жадібності й ненаситності людської істоти, але й хибності багатьох парадигм політекономічного вчення — від невірної визначення джерела (субстанції) економічних благ і до

культу необмеженого споживання як основного стимулу економічного зростання. Необхідність докорінної (у самому фундаменті) зміни економічного вчення давно набула актуальності та гостроти у питанні вирішення проблем порятунку життя на планеті.

Таким вченням, яке здатне подолати кризу знань у вирішенні означуваної вище проблематики, є фізична економія. На відміну від політекономістів, науковці з фізичної економії заклали зовсім інший фундамент свого вчення, обґрунтувавши, що джерелом (субстанцією) всіх економічних благ є сонячна енергія, а не природні ресурси, людські відносини чи, навіть, праця людини. Вони вірно визначили, що є першочерговим, а що — похідним. Саме сонячна енергія, яка надходить на Землю та може бути тут акумульована у різних формах (але, насамперед, через фотосинтез у рослинах, їхніх плодах і насінні) є джерелом абсолютного капіталу та абсолютної додаткової вартості, все решту — похідне, що являє собою відносний капітал та бере участь у перерозподілі відносної вартості.

Ці фундаментальні основи економічного життя, відкриті С. Подолінським та обґрунтовано розширені М. Руденком у формулі Енергії прогресу, вказують на необхідність переосмислення та зміни не лише методів господарювання, підходів до економічного регулювання, але й ставлення людини до дарів природи і навколишнього середовища у повсякденному житті. На певні підходи до господарювання та ведення повсякденного життя ці фундаментальні основи вказують безпосередньо: це і обмеження споживання вичерпних природних ресурсів, і припинення негативного впливу діяльності людини на навколишнє середовище та ліквідація наслідків вже заподіяної шкоди, і ведення сільського господарства без шкоди для біорозмаїття (виключення використання отрутохімікатів, генетично модифікованих організмів тощо), яке лише в природньому збалансуванні всіх видів флори і фауни є життєздатним (а отже, спроможним забезпечувати акумулювання сонячної енергії на планеті) у довготерміновій перспективі тощо. Однак, як закласти ці фундаментальні основи в механізми попиту і пропозиції, формування вартості на основі енергетичної цінності, справедливого розподілу сільськогосподарської продукції та багато інших економічних механізмів — це завдання, які потребують детальних напрацювань й обґрунтувань.

Значна частина діючих політекономічних механізмів зорієнтовані на задоволення споживачьких запитів суспільства: пропозиція має відповідати попиту (ринковий механізм); витрати треба оптимізувати для зниження собівартості і ціни продукту, щоб споживач міг його придбати; продукт необхідно проєктувати відповідно до

вимог споживача; навіть якщо у споживача немає певної потреби, то її можна (в агресивній формі маркетингу — потрібно) нав'язати споживачеві і таким чином спровокувати попит. Сподіватись на подолання вади жадібності людської істоти і, таким чином, виховати в ній культ стриманості в потребах і їх задоволенні, навряд чи доцільно. Як вже зазначалось у попередніх працях «суперечності в тріаді «людина — економічний суб'єкт — людство» унеможливають повноцінну реалізацію концепції сталого розвитку, оскільки, з одного боку людина ментально не готова до обмеження споживання економічних благ, а з іншого — це обмеження обумовить відсутність економічного зростання, що, своєю чергою, призведе до колапсу глобальної економіки, спершу її фіктивного сектора (ринків капіталів і фінансових інструментів), а потім і реального. Без узгодження інтересів і потреб людини та суб'єкта господарювання у контексті сталого розвитку благополучність подальшого існування людства на планеті Земля стає доволі дискусійною, якщо не неможливою» [1, 111]. Тому покладається потрібно не на здоровий глузд окремого суб'єкта економіки (представника суб'єкта господарювання чи окремого споживача), а на жорсткі механізми, які можуть стимулювати правильну з фізико-економічного погляду його поведінку.

Надважливим у цьому контексті є закладення фізико-економічних критеріїв у механізми формування цінностей і вартостей економічних благ. Одним з таких критеріїв може бути ентропійність: ресурси, які втілюють в собі енергію низької ентропії, мають вартувати значно дорожче від тих, ентропія енергії яких є високою. Перероблення відходів, вторинної сировини для суб'єкта господарювання має стати вигіднішим від використання добувних копалин та інших ресурсів — цьому повинен сприяти механізм оподаткування використання надр, справляння екологічних податків і зборів тощо. Забезпечення залишку сільському господарю енергетичного і вартісного еквівалента не менше $3/5$ отриманої ним сільськогосподарської продукції (згідно з формулою Енергії прогресу) за необхідності має регулюватись державним дотуванням чи іншими економічними механізмами. Використання отрутохімікатів, будь-яке порушення біорозмаїття має строго каратись.

Список використаних джерел

1. Пилипенко Л. М., Тивончук О. І. Концептуально-теоретичні передумови розвитку нової парадигми бухгалтерського обліку у контексті сталого розвитку. *Розвиток обліково-аналітичного забезпечення системи менеджменту підприємств*: кол. монографія. Львів, 2019. С. 106–126.

ВЧЕННЯ В. ВЕРНАДСЬКОГО ПРО НООСФЕРУ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Концептуальний базис сучасної економічної науки, сформований на засадах неокласичного підходу, виходить із елімінаційної моделі економічного аналізу, яка розглядає учасників економічних відносин як гравців схематизованої гри, основними детермінантами якої є гедоністичний егоїзм та раціональна поведінка економічних суб'єктів, яка у цій моделі розглядається поза існуючими контекстами (позаісторично та позабіологічно). Відповідно, згідно із неокласичними уявленнями, економічні рішення приймаються без урахування біологічних та суспільних обмежень і часто, навіть, всупереч суспільним інтересам, що в широкому контексті включають в себе і інтерес людства до збереження середовища свого біологічного існування.

Панування цих ідей призвело до того, що з одного боку, економічна наука традиційно ігнорує вплив біологічних та соціальних детермінант економічних процесів і тому неспроможна пояснити глибинні мотиви та дослідити джерела ефективності економічної поведінки людей, яка завжди оцінюється контекстуально — з урахуванням конкретних умов і часу. З іншого боку, ґрунтуючись на неокласичному прагненні до максимізації корисності та необмеженого етичними та екологічними бар'єрами економічного зростання, економічна наука стала теоретичним та аксіологічним фундаментом розвитку такої моделі господарювання, що має переважно техногенний та природо-руйнівний характер [2, с. 122–123].

У пошуку виходів із світоглядної кризи, в якій опинилась економічна наука, варто звернутись до непересічних ідей видатного українського вченого В. Вернадського, який розглядав людину, як і все живе на цій планеті, як природній об'єкт, який не може існувати незалежно від навколишнього середовища і є його невід'ємною частиною. «Але, навіть вчені-натуралісти, — пише Вернадський, — протиставляючи людину й живі організми взагалі та середовище їхнього існування, дуже часто на це не зважають». В той час, як представники природничих наук прагнуть

здебільшого точно і якомога глибше зрозуміти, виявити і встановити закономірності взаємозв'язків людини і природи, науковці із сфери суспільних наук (і насамперед, економісти) «практично не враховують функціональну залежність людини як природного об'єкта і людства як природного явища від середовища їхнього життя і думки». Людина, «як будь-яке живе природне (природне) тіло, нерозривно пов'язана з певною геологічною оболонкою нашої планети — біосферою, відмінною від інших її оболонок, будова якої визначається її своєрідною організованістю і яка займає в ній, як відокремлена частина цілого, закономірно визначене місце» [1, с. 150].

Дослідження людської діяльності як частини природи є більш ніж обгрунтованим з огляду на об'єктивний факт, що «людина і людство найтіснішим чином пов'язані із живою речовиною, що населяє нашу планету, від якої вони реально не можуть бути відділені жодним фізичним процесом» [1, с. 152]. Проте економічна наука традиційно ігнорує цю об'єктивну реальність, розглядаючи господарську діяльність людини як позаприродний процес. В той час, як і сама людина є частиною природи та й усі економічні процеси відбуваються у певному природному середовищі і з використанням природних ресурсів. Водночас для економічної науки, що досліджує роль основних чинників і рушіїв господарського розвитку, надважливим є не лише дослідження ролі цих елементів природи у економіці, а й розгляд природних умов, в яких відбувається процес праці (що є основним фактором виробництва) та відтворення робочої сили, оскільки саме фізичні сили природи не лише детермінують здатність людини до праці, а й визначають її продуктивність та результативність, яка може залежати від різних фізичних параметрів (пора року, температура, час доби).

Саме в процесі праці відбувається перетворення енергії космічного випромінювання на продуктивну силу економіки, а природні ресурси трансформуються в продукт, здатний задовольнити потреби людства. Тобто, економічний процес може розглядатись як рушій накопичення цієї енергії і цей процес потребує координації суспільної взаємодії, що спричиняє виникнення різних форм норм суспільної культури та відповідної їм організації суспільного виробництва, розвиток яких, за Вернадським, породжує нову форму енергії — ноосферну біосоціальну енергію. Своєю чергою, акумулювання цього типу енергії спричиняє виникнення нової оболонки землі — ноосфери, що являє собою накопичувач енергії людського розуму, праці, ідей та природних сил.

Найважливішим рушієм перетворення біосфери в ноосферу В. Вернадський називає наукову думку соціального людства, що виступає регулятором розвитку біогеохімічної енергії. На ноосферному рівні синтезується і нагромаджується розумова енергія, яка практично не може проявитися на її низьких (біосферних) щаблях. Ноосферне мислення та організована воля людини як суспільної істоти відіграють роль дієвого механізму трансформації живої речовини природи, що спроможне змінювати біосферу та нагромаджувати енергію в процесі інтелектуальної діяльності.

Чим більш розвиненою є наукова діяльність людства, тим вищою є продуктивність економічних процесів та ефективність використання природних ресурсів як факторів виробництва. Таким чином, наука стає дієвим фактором економічного розвитку. Водночас, чим вищим є рівень розвитку науки та освіти, тим активніше розвивається суспільна взаємодія та зростає потенціал ноосферної біосоціальної енергії, що збільшує і потенціал розвитку цивілізації. При цьому ноосфера утворює зворотний вплив на всю біосферу, який залежить від стану розвитку і якості соціальної організації взаємодії, національних, культурних та інших особливостей соціального устрою, а також типу соціально-економічних відносин, що історично склалися у певному середовищі.

З огляду на катастрофічну екологічну ситуацію, в якій сьогодні опинилося людство, грабіжницьки експлуатуючи природне середовище свого існування і не дбаючи про можливості майбутніх поколінь задовольнити свої потреби, постає нагальна потреба створення нової парадигми економічного мислення. Генеральні цілі нового підходу вже проголошені ООН у програмній стратегії розвитку людства, що має назву Цілі сталого розвитку ООН (2015). Необхідність впровадження цієї стратегії підтримана більшістю держав світу, в т.ч. і Україною, яка створила власну Національну стратегію сталого розвитку [3].

Парадигма сталого розвитку розглядається ООН як альтернативна модель, покликана замінити існуючу систему суспільних та наукових поглядів на природу та цілі економічного зростання, що є індиферентними до таких важливих складових суспільного розвитку як соціальний прогрес, якість життя та збереження довкілля. За своїми аксіологічними підходами парадигма сталого розвитку співзвучна з теорією ноосфери Вернадського, яке можна назвати одним із найбільш релевантних наукових підходів, що дозволяє знайти рішення для подолання світоглядної кризи, в якій опинилось людство, та формування нового економічного мислення, що враховує роль природи в економічних процесах і

впливу економіки на довкілля. Теорія сталого розвитку, як і теорія ноосфери Вернадського, ґрунтується на ідеї збалансованості економічних, соціальних й екологічних цілей суспільства як основи гармонійного прогресу усієї цивілізації, в ході якого оптимально вирішуються проблеми забезпечення потреб людства та збереження довкілля.

Провідна роль у суспільному прогресі відводиться науковому мисленню і пошуку альтернативних джерел енергії та інноваційних ресурсів для економічного зростання, що стає можливим лише за умови всебічного розвитку науки та освіти, збільшення потенціалу ноосферної біо-соціальної енергії та зміцнення наукового базису економіки. Сучасний розвиток таких інноваційних продуктів поєднання ноосферного мислення і енергії природи як альтернативна енергетика, біотехнології, гена інженерія, нанотехнології, що демонструють високий рівень економічної ефективності за умови збереження довкілля, підтверджує евристичний потенціал теорії ноосфери В.Вернадського.

Ґрунтуючись на ідеї нерозривної єдності людини і природи, В. Вернадський наполягав на тому, що ощадливе і розумне використання природних ресурсів є надважливою заporукою примноження приводної сили біосфери. Водночас, не лише людина, а й суспільство загалом є невід'ємною складовою біосфери. Тому метою суспільного розвитку є урахуванням інтересів та законів природи, а не лише окремих суспільних груп, націй чи держав. При цьому, головною передумовою розвитку такого «планетарного» рівня свідомості, за Вернадським, має стати демократичний устрій суспільства, що забезпечує свободу і рівні можливості для всіх громадян.

Теорія ноосфери Вернадського дає відповідь на багато важливих і актуальних питань сьогодення, які до цього часу залишаються проблемним для сучасної економічної науки. Насамперед, ноосферний підхід показує необхідність переосмислення багатьох засадничих підходів, які ігнорують вплив природних чинників на економічні процеси та зворотній вплив економічної діяльності на довкілля. За Вернадським, лише інтегрування природних, соціальних та суто економічних параметрів уможливило системний аналіз суспільно-економічного поступу з урахуванням можливості отримання довгострокових вигод та збереження рівноваги біосфери і соціосфери у планетарно-космічному масштабі. Такий підхід зумовлює необхідність усвідомленого ставлення до ресурсів, зміни споживацької поведінки як виробників, так і споживачів і, головне, розбудови оптимальної з точки зору зба-

лансування цілей та забезпечення інтересів всього людства моделі сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. Москва: Айрис-пресс, 2004. 576 с.
2. Супрун Н. А. Екологізація та постнекласична трансформація української економічної науки. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2018. Вип. 51. С. 120–139.
3. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.

УДК 330.83(477):502.2

Фещенко Валентина Михайлівна,
*доктор економічних наук,
професор кафедри економічної теорії
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ФІЗИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

Українська економічна думка дала світові не лише імена видатних вчених, відомих сьогодні світовій науковій спільноті: М. Бунге, В. Голубничого, М. Зібера, С. Подолинського, Є. Слуцького, М. Туган-Барановського та ін. Вона потужно увійшла у розвиток світової економічної теорії національними науковими школами, креативна спадщина яких, зокрема дослідницькі ідеї, теоретико-методологічний інструментарій, реформаторські проекти продовжують привертати увагу сучасних вчених. Так, загально визнаними є сьогодні досягнення Київської політико-економічної наукової школи (М. Бунге, А. Антонович, Д. Піхно, Ю. Янсон), української школи управлінської думки (М. Бунге, К. Гаттенбергер, В. Левитський, М. Цитович, Г. Цехановецький), української школи фізичної економії (С. Подолинський, В. Вернадський, М. Руденко).

Особливе місце у вітчизняній економічній думці посідає українська школа фізичної економії — неоднозначна, багатогранна, міждисциплінарна та актуальна у своїх засадничих ідеях для глобалізованої економіки сьогодення.

У працях її основних представників С. Подолинського (1850–1891), В. Вернадського (1863–1945) та М. Руденка (1920–2004) було зроблено спробу інтеграції природничо-наукових і гуманітарних знань в цілісну світоглядну наукову конструкцію по вивченню системи Природа — Суспільство — Людина та запропоновано новий науковий підхід до аналізу суспільно-економічних процесів — більш цілісний і системний, що поєднав економічну діяльність людини з проблемами збереження і нагромадження загальної світової енергії; підхід, що спрямований на дослідження розвитку суспільства у взаємодії з навколишнім природним середовищем та на мінімізацію ризиків катастрофічних змін у живій природі та на планеті в цілому.

Зокрема, засновник української школи фізичної економії С. Подолинський, характеризує сутність та різновиди праці, не погоджувався з пануючими в останній третині XIX ст. класичними та неокласичними підходами до її аналізу. У своєму дослідженні, яке принесло йому світову славу — «Праця людини та її відношення до розподілу енергії» (1880), — вчений поставив собі за мету значно ширші завдання: «...з'ясувати значення умов, що супроводжують походження праці, представити найголовніші прояви її в житті організмів і вказати на наслідки споживання праці, тобто на наслідки впливу працюючих людей і тварин на навколишню природу» [1, с. 204].

Поставлену перед собою мету молодий вчений успішно реалізував. Спираючись на наукові розробки в галузі соціально-економічних та природничих наук, зокрема, фізики, хімії, біології, механіки, С. Подолинський поєднав, (а не поплутав, як вважав Ф. Енгельс), «фізичне з економічним», охарактеризувавши енергетичні властивості людської праці та розкривши її як головний засіб збереження і нагромадження енергії на землі. На його думку, праця — це не лише трудові та психоемоційні затрати, а насамперед діяльність, пов'язана з регулюванням і нагромадженням потоків енергії на основі використання енергії Сонця з метою зменшення ентропії та забезпечення сталого розвитку суспільства. Виходячи з закону збереження енергії, С. Подолинський дав визначення низки категорій політичної економії, заклав підвалини нової парадигми економічної теорії та вчення про фізичну економію, де були порушені планетарні проблеми світової енергетики та вказано на нові шляхи використання енергії сонця.

Це дослідження стало науковим відкриттям, проривом, а також підґрунтям для подальших теоретичних напрацювань представників української школи фізичної економії.

Методологічні підходи С. Подолинського до взаємозв'язку економічної діяльності людини та нагромадження сонячної енергії розвинув В. Вернадський. Заслугою вченого стала розробка концепції про живу речовину, запровадження в науковий обіг понять «біосфера» та «ноосфера». Жива речовина, на думку В. Вернадського, це джерело вільної енергії, завдяки якій біосфера є найактивнішою оболонкою землі. Він розглядав біосферу як неентропійну систему, яка завдяки живій речовині здатна нагромаджувати сонячну енергію, компенсуючи тим самим її витрати на теплове випромінювання [2, с. 260]. Саме цей, так званий соціальний рух живої речовини, на думку вченого, лежить в основі формування ноосфери. «В останні тисячоліття, зауважував він, спостерігається інтенсивне зростання виду живої речовини — цивілізованого людства — на зміну біосфери. Під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить у новий стан — у ноосферу» [2, с. 19].

На засадах нової економіко-філософської парадигми поглибив та розвинув концепцію фізичної економії український філософ і правозахисник, економіст і літератор М. Руденко. Його теоретична концепція фізичної економії висвітлена ним у збірнику наукових праць «Енергія прогресу: нариси з фізичної економії» (1998) та у філософсько-космологічному дослідженні «Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту)» (2001). Основну увагу вчений зосередив на вивченні природи додаткової вартості, яку він назвав «енергією прогресу». Енергією прогресу М. Руденко називає абсолютну додаткову вартість. Саме вона, за його визначенням, є додатковою енергією Сонця, яку людство використовує для свого розвитку. «...Під абсолютною додатковою вартістю, — зауважував М. Руденко, — слід розуміти ту енергію, котра є для земної кулі новою, додатковою, — тобто такою, якої вона раніше не мала» [4, с. 74]. При цьому відносна додаткова вартість, на його думку, виникає з абсолютної, але завдяки фізичним та інтелектуальним зусиллям людини. Цілісний погляд вченого на взаємозв'язок людини, суспільства та Всесвіту загалом яскраво відображений у фразі з уже згадуваної праці «Енергія прогресу»: «Рух вартості — це рух сонячної енергії у венах суспільного організму» [4, с. 42].

Таким чином, зазначені науковці зробили вагомий внесок у формування якісно нової економічної парадигми, побудованої на єдності знання, в яку енергетична теорія суспільного розвитку увійшла як одна з найважливіших, системоутворюючих складових.

Креативні ідеї української школи фізичної економії знайшли подальший розвиток у працях сучасних прихильників фізичної економії: Злупка С. М., Мельника Л. Г., Шевчука В. О., Корнійчук Л. Я., Гринів Л. В., Ущатовського Ю. В., Шубравської О. В., Воробйової Л. В. та інших» [5, 6]. Проте, в цілому економічна наука в Україні, на жаль, ще не звернула належної уваги на могутній потенціал фізичної економії, — національної наукової школи, яка сьогодні може бути охарактеризована як вагома складова цілісного економічного знання з акцентами на науковий і технологічний прогрес, спрямований на зменшення ентропійних процесів на Землі.

Між тим, загально визнаним є той факт, що *mainstream*, сучасний неолібералізм неспроможні дати обґрунтовані відповіді на виклики глобалізованого світу. За таких умов особливої актуальності набувають теоретико-методологічні підходи та концепції фізичної економії. Адже саме вона бачить систему Природа — Суспільство — Людина в її цілісності, а не лише взаємозв'язок двох її складових: Суспільство — Людина, на якому базуються сучасні теоретичні дослідження ортодоксальної економічної науки. Залучення до наукового арсеналу сучасних вчених евристичних ідей та потенціалу фізичної економії, на наш погляд, здатне істотно поглибити теоретичний аналіз актуальних проблем світової економіки, розуміння загальної траєкторії економічного розвитку людства та забезпечення його від глобальної катастрофи.

Список використаних джерел

1. Подолинський С. А. Вибрані твори. Київ: КНЕУ, 2000. 328 с.
2. Корнійчук Л. Я. Історія економічної думки України: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. 431 с.
3. Вернадский В. И. Размышления натуралиста. Научная мысль как планетарное явление. Несколько слов о ноосфере. Москва: Наука, 1944.
4. Руденко М. Енергія прогресу. Гносис і сучасність. Метафізична поема. Публіцистика. Поема. Київ: Журналіст України. 2008.
5. Корнійчук Л. Я., Шевчук В. О. Футурологія і прогностичні ідеї фізичної економії. Київ: КНЕУ; НАСОА, 2012.
6. Воробйова Л. В. Володимир Вернадський і фізична економія: монографія. Київ: КНЕУ, 2019.

Цаповський Володимир Іванович,
Голова правління ГО
«Клуб Органічного Землеробства Закарпаття»

ФІЗИЧНА ЕКОНОМІЯ І ПРИРОДНЕ ЗЕМЛЕРОБСТВО — ВИРІШАЛЬНІ ФАКТОРИ ВИХОДУ ІЗ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ МИСЛЕННЯ ТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Представники Української Школи Фізичної Економії, насамперед С. Подолинський, В. Вернадський та М. Руденко, збагатили людство ученням, яке відкриває можливість уникнути негативних процесів і досягти сталого розвитку завдяки спрямуванню діяльності людини на збільшення біоенергетичного потенціалу Землі.

Сергій Подолинський у своїй роботі «Праця людини і її відношення до розподілу енергії», застерігаючи від помилок у господарюванні, що можуть призвести до опустелення землі, дає методологію фізичного виміру енергетичних витрат людей і домашніх тварин, які супроводжують процес усвідомленого накопичення кількості перетворювальної енергії [Див.: 1, с. 229]. У поєднанні із формулою «Енергії прогресу» М. Д. Руденка [Див.: 2, с. 118] ця методологія закладає основу фізико-економічної парадигми, що дозволяє розробляти і втілювати відповідні алгоритми ціноутворення і принципово інший підхід до формування і розподілу бюджету та функціонування фінансової системи загалом.

Завдяки розвитку інформаційних технологій (WORLD DOMESTERS) маємо можливість у режимі реального часу відслідковувати загрозливу динаміку змін біоценозу, спричинену антропогенним впливом.

Щорічні втрати лісів, земельних угідь (через ерозію і дезертифікацію ґрунтів) на планеті співмірні із половиною площі України. При стійкому прирості населення такі процеси неминуче призведуть до глобальних соціальних потрясінь і міжнародних конфліктів.

Родючість землі є головним чинником, що завдяки фотосинтезу дозволяє долати ентропійні процеси у біосфері.

Найбільш руйнівними щодо забезпечення розвитку і збагачення біоценозу є сучасні агрохімічні технології. Крупнотоварне аграрне виробництво убиває життя ґрунтових бактерій і мікроорганізмів, метаболізм яких є основою живлення гумусного шару [Див.: 3].

Зайве доводити залежність родючості землі від водного балансу, який, у свою чергу, пов'язаний із лісами.

Спеціалізація великих тваринницьких і птахо-комплексів поступається за якістю та собівартістю продукції малим формам господарювання, завдає екологічної шкоди довкіллю, спричиняє деградацію ґрунтів.

Родючість має стати пріоритетним мірилом успішності проведення земельної реформи в Україні. Для її втілення необхідно запровадити нові інституції — Земельні Управи у межах територіально-адміністративних одиниць та Державний Земельний Банк України.

Природне землеробство є ключем до забезпечення сталого розвитку для людства і надійного продовження ЖИТТЯ на ЗЕМЛІ.

Список використаних джерел

1. Подолинський С. А. Вибрані твори. Київ: КНЕУ, 2000. 328 с.
2. Руденко М. Д. Енергія прогресу. Тернопіль: Джура, 2005. 412 с.
3. Моллісон Б. Под угрозой падающей еды: док. фильм. 2013. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fYgnOEukh8E>.

УДК 330.83:502.2]:[330.342+316.42

Шевчик Богдан Михайлович,

кандидат економічних наук, доцент

кафедри теоретичної та прикладної економіки

Львівського торговельно-економічного університету

ФІЗИЧНА ЕКОНОМІЯ ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ПРОЕКТ НООЕКОНОМІКИ ІДЕАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Фізичну економію розуміють як науку про енергію прогресу — силу життя у злаках нового врожаю, яка є згущеним світлом променевої субстанції Світової Монади і забезпечує відтворення не лише суспільства, а й біосфери Землі загалом. Але який стосунок має енергія прогресу до ноосфери? Позитивна відповідь на це питання виводить українську школу фізичної економії на рівень парадигмальної царини становлення нооекономіки. Отож, проаргументуймо:

1) У формулі енергії прогресу Миколи Руденка 0,5 п'ятої енергетичної одиниці енергії прогресу забезпечує появу Логоса — розвиток науки, культури, мистецтва, освіти, філософії. Логос

буває двох типів: а) як техногенне знання, покликане змінити природу через технологію для поліпшення утилітарного комфорту суб'єкта суспільства як ринку; б) як гуманітарне знання, покликане розширити екзистенціальні сенси свідомості на основі онтологічної новизни як споживної вартості слова, поширеного внаслідок синтезу систем ринкового та символічного обміну.

2) Логос постає у формі тексту, отриманого внаслідок розпакування нетривіальним фільтром свідомості спресованих сенсів непроявленого світу семантичного вакууму на ймовірнісній шкалі когнітивно-семіотичної континуальності. Техногенно-інноваційне знання постає на основі конституювання екзистенціальних сенсів утилітарними, а гуманітарно-інноваційне — внаслідок конституювання екзистенціальних сенсів онтологічними.

3) Логос, як техногенне інсайдерство нових комбінацій, для свого впровадження у систему матеріального виробництва користується послугами венчурного капіталу шляхом створення нової купівельної спроможності — попиту на позичковий капітал для інвестування інновацій і подальшої активізації кумулятивних кіл зростаючої прибутковості у ланцюгах руху нової вартості аж до точки гомеостазу, коли прибуток вже не виробляється, оскільки усі доходи від капіталовкладень поглинає вартість послуг праці і землі.

4) Кінцевою метою техногенезу є абсолютна емансипація праці за рахунок впровадження виробництва у режим нульових граничних витрат. Машина замінить людину скрізь, де у ланцюгах вартості матиме місце необхідність оцифрування кількісних дискретностей руху витрат речовини і енергії. Єдина сфера виробництва, де жодна машина, жоден штучний інтелект чи нано-біотехнологія ніколи не замінить людину — це сфера мистецько-когнітивної творчості, де критерієм оцінювання виступає лише така перспектива прибутковості, яка наративована нормативним ідеалом абсолютного добра.

5) Тип культури, де виробництво інтелектуально-інноваційного продукту зумовлено наративом нормативного ідеалу, називається ідеаційна. Ми стверджуємо, що фізична економія можлива лише як парадигмальний проект ідеаційної, а не чуттєвої культури і ментальності. Когнітивна екзистенція ідеаційної культурної ментальності передбачає пізнання світу, пережиття цінностей та усвідомлення сенсів, котрі лягають в основу поведінкових патернів соціальних інституцій економічної системи, на основі конституювання когнітивно-праксеологічної діяльності онтологічними сенсами буття — мірою знятої суперечності між буттям і

небуттям на користь розширених модальностей можливого як дійсного буття, ініційованого потоками світла Світової Монади.

6) Систематизована сукупність цих онтологічно осмислених модальностей аксіологічно-когнітивного порядку слугує ресурсом розширення бюджету ноосфери — пізнаних сенсів буття і у відповідний спосіб зафіксованих для відтворення у часі. Ноосфера — це отекстовлений континуум семантичного вакууму, що пройшов крізь фільтри людської свідомості як знання і оформився як досвід. Тією мірою, якою отекстовлені аксіологічні сенси підлягають товаризації як екзистенціально-праксеологічні патерни розширеного буття, можна вести мову про становлення нооекономіки.

7) Нооекономіка — це праксеологічний патерн парадигмального проекту фізичної економії ідеаційної культури, де основним товаром виробництва, обміну і споживання виступає Слово — міра синтезу Буття і Суцього, де відображено Живий Логос Творіння у локальній модальності можливого через життєву творчість людини. Суб'єктом творчості такого Слова виступає особливий різновид робочої сили інтелектуального порядку — когнітарій. Ресурсом відтворення суспільства нооекономіки ідеаційної культури в аксіологічному режимі активізації інтегрального виміру волі до життя соборної спільноти крові і долі виступає синтелектичний капітал. Властивість когнітаріату шляхом інноваційної творчості втілювати у буття онтологічні сенси у Слові перетворює його у меритократичний клас суспільства нооекономіки ідеаційної культури та основний антропогенний ресурс впровадження атрибутів Суцього у модусах Субстанції через Логос Творіння на засадах метафізики фізичної економії.

8) Обставини місця і часу сучасної України є сприятливим середовищем не лише появи парадигми фізичної економії, а й становлення нооекономіки ідеаційної культури на теоретичних засадах фізичної економії. Цьому сприяють два процеси, які, діючи синхронно, взаємопосилюють невідворотність біфуркації, що матиме глобальні наслідки: а) регенераційна фаза етногенезу українського народу; б) флуктуаційна фаза соціокультурної динаміки становлення ідеаційної культури і ментальності. Регенераційна фаза вже помітна, бо проявляється у пасіонарних сплесках «майданної» активності. Становлення ідеаційної культури як домінуючої все ще перебуває в інкубаційній стадії, що значною мірою пов'язано з інерцією чуттєвої культури у світовому просторі. Цих два фактори, накладаючись один на одного, творять єдину хвилю циклічного руху соціокультурної динаміки, парадигмально обумовленої принципами української школи фізичної економії Подолинського-Руденка.

Шевчук Володимир Олександрович
доктор економічних наук, професор
Національної академії статистики, обліку та аудиту,
голова Наукового товариства імені Сергія Подолинського

ДО ВИТОКІВ КРИЗИ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ: ПРИРОДНИЧІ ЗАСАДИ З'ЯСУВАННЯ СУТНОСТІ ТА ВИНИКНЕННЯ

Наприкінці ХХ — початку ХХІ століть країни світу зіштовхнулися з викликами, що перетворилися на загрози світовій спільноті. Ці загрози поставили людство і кожного індивіда перед дилемою вибору напрямів подальшої життєдіяльності. Дедалі необхіднішою є конструктивна протидія, адекватна руйнаціям, які з причин загальнолюдського незнання завдаються самим людством екологічним і соціально-економічним системам світу.

В умовах глобальних викликів недоречно стверджувати, ніби сучасна світова економічна думка відповідає вимогам часу. Правильнішим є твердження, що й вона вражена глибокою та задушеною кризою. Упродовж чверті тисячоліття криза продовжує наростати кількома хвилями, причому кожна наступна посилює, а не вгамовує попередні хвилі, триваючи донині.

Необхідність подолання кризи вимагає неупередженого з'ясування її сутності, тривалості та глибини руйнівного впливу на суспільно-господарське буття, котре покликана віддзеркалювати сучасна економічна наука. Вихідне для даного дослідження осмислення кризи економічної думки та її «розблокування» потребують оновлення чинної наукової картини світобудови.

Адже кризове мислення першої хвилі спотворює структуру цієї картини. Воно вражає якраз ту її складову, яка має бути адекватним відбиттям економічного надбання людства. Нині переважає думка про багаточисленність економічних теорій. Але ігнорується, що їх тільки дві: одна створена Ф. Кене, інша — А. Смітом. Невизнання дуалістичності загальнолюдського економічного надбання є початком кризи. Її неупереджене розкриття потребує нового трактування відповідних положень світової економічної думки.

Так, відомий фахівцям підручник з історії економічних учень, що претендує на статус найповажнішого в Україні, описуючи учення фізіократів, розкриває велич А.Сміта (в тексті наголошує-

ться: це «яскравий представник класичної політичної економії» і т.д. і т.п.). Далі за текстом вказується, що науковець «з повагою ставився до учення фізіократів, хоч і не з усіма його положеннями погоджувався». Водночас в описі особливостей методології вченого зазначається, що зростанню інтересу А. Сміта до економічних проблем сприяло його знайомство «з фізіократами (...), яке відбулося під час закордонної подорожі...». Постає питання: чим же було для вченого знайомство з фізіократами — початком зростання інтересу до економічних проблем чи такі утвердження у статусі класика політичної економії?

Подібним є питання щодо А. Сміта як «засновника економічної науки». Автор того ж підручника вказує на утворення першої в історії економічної думки наукової школи, котра «у подальшому отримала назву школи фізіократів», та на те, що А. Сміт побував «на засіданнях школи». На жаль, це не дає відповіді на питання, чи доречно вважати А. Сміта засновником світової економічної науки: адже визнана європейськими інтелектуалами наукова школа тоді вже існувала.

Хоча завдяки неортодоксальній українській економічній думці положення про дуалізм та суперництво згаданих економічних теорій, метафоричне зображення картини загальнолюдського економічного надбання у вигляді дерев із життєдайними та отруйними плодами ще у 80-і роки ХХ ст. імплементовані в національний та світовий науковий обіг. Так, «...у Кене, Тюрго, а також їхніх послідовників економія була суто фізичною». Своєю чергою «Адам Сміт, а потім Рікардо заклали основи тієї науки, яка отримала назву власне політичної економії».

Зазначимо: йдеться про той сегмент національної економічної думки, котрий упродовж десятиліть уперто нехтується поважними українськими дослідниками економічних учень. Це ігнорування національної думки стає «втечею від питомо українського економічного знання». Небажання структурувати світове економічне надбання істотно збіднює інтелектуальний потенціал сучасного людства. Асиметрія економічних знань своєю чергою унеможливило побудову цілісної картини загальнолюдського надбання.

Дослідження другої хвилі кризового мислення засвідчує: спотворення структури економічних знань ускладнює вибір тієї складової загальнолюдського надбання, котра адекватна розв'язанню сучасних екологічних та соціально-економічних проблем. А наростання кризового мислення є безпосереднім наслідком нехтування дефініції економічної науки, згідно з якою вона визначається як наука, «від якої залежить життя на Землі».

Зневажливо трактуючи дієслово «залежить», людство позбувається світоглядного «ключа» до вибору компонента економічного надбання, відповідного потребам розв'язання існуючих глобальних проблем. У той же час залежність життя від науки свідчить про глибокий субстанційний смисл досліджуваної дефініції. Адже «коли ми вказуємо на недостатність якоїсь теорії, — то цим не вчиняємо замаху на її життя, а лише з'ясовуємо ту межу, до якої цю теорію можна вважати справедливою».

Підкреслимо: ця межа дефінітивно констатована в неортодоксальній українській економічній думці на початку 2000-х років. Відтоді цей піонерний внесок присутній і в світовому науковому обігу. Однак ігнорування цієї дихотомії перешкоджає визначенню межі, до якої застосовна відповідна теорія, а для продовження життя на Землі взагалі небезпечним.

З погляду математики доречно вести мову про залежність множин. Визначальними тут є множини, що віддзеркалюють надбання економічної науки, охоплюючи підмножини сприятливих для продовження життя (життєствердних, рятувальних) та/чи несприятливих і ворожих життю (смертоносних) теорій. Своєю чергою від них залежать множини, що уособлюють життя на Землі. Вони пов'язані з парадигмою неруйнівного господарського освоєння сфери живого: якраз ця сфера була і залишатиметься субстанційним першоджерелом життєдіяльності людства. Моделювання досліджуваної залежності з використанням теорії множин передбачає уподібнення економіки природі та «вписування» господарювання у довілля.

Натомість спотворення структури наукової картини економічних знань, а, отже, унеможливлення вибору життєствердної складової з інтелектуального надбання людства спричиняє третю хвилю кризи економічного мислення. Її наростання знаходить прояв у подальшому ігноруванні рятувальної складової та нав'язуванні смертоносних парадигм.

Нині в українських джерелах з економічних проблем під виглядом новацій активно проводиться думка про ренесанс політичної економії. Домінуванню останньої активно сприяють навчальні видання: економічну теорію вони трактують як політичну економію. Хоча Україна є державою сучасного світу, здатною пропонувати до студій таку структуру загальнолюдської економічної думки, якою та насправді є більше двох століть.

Панівне домінування політичної економії небезпечно здатністю «відкидати» економічну думку до синкретичного рівня еко-

номічного мислення, приховувати кризу, яка триває упродовж століть, ігнорувати життєствердне знання, нехтувати подолання кризи та ін. Привнесення смертоносного змісту у національне економічне мислення є злочинним. Воно провокує нігілістичні висновки про приреченість пошуків національною та зарубіжною економічною наукою виходу з кризи.

Тим часом неортодоксальна українська економічна думка упродовж 140 років розвиває засновану на природничих засадах аргументацію «розблокування» досліджуваної кризи. Подолання кризи на цій основі передбачає демонтаж економічних знань, несприятливих для продовження життя на Землі, рішуче позбуття знань, ворожих життю, «обеззброєння» смертоносного арсеналу цих знань, фундаментальне окреслення дороговказів виведення економічного мислення зі стану кризового заціпеніння.

РЕЗОЛЮЦІЯ
учасників засідання Круглого столу
«С. Подолинський, В. Вернадський, М. Руденко —
подвижники природничих засад
економічного мислення і господарювання»

18 листопада 2020 року в м. Києві науковці Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, а саме Кафедра економічної теорії та Наукова бібліотека імені М. В. Довнар-Запольського разом із Відділом економічної історії Інституту економіки та прогнозування НАН України та Науковим товариством імені Сергія Подолинського провели Круглий стіл. Засідання присвятили відзначенню 170-ліття ученого-новатора і громадського діяча доктора Сергія Подолинського та ушануванню видатних подвижників фізичної економії — академіка Володимира Вернадського, котрий відійшов у Вічність 75 років тому, і сучасного мислителя, письменника та правозахисника Миколи Руденка, якому виповнилося б 100 років.

Ушанування пам'яті видатних подвижників природничих засад економічного мислення і господарювання збіглося в часі з відзначенням 140-ї річниці заснування визначальної для долі українства і людства національної наукової школи фізичної економії. Зібрання об'єднало науковців, представників громадських організацій, зацікавлених прихильників фізичної економії зі столиці та інших міст України, зокрема, Житомира, Запоріжжя, Львова, Мукачева і Сум.

У виступах і дискусії учасників Круглого столу наголошено на особливій значущості української наукової школи фізичної економії, котрій справедливо належить статус світової. У час повальної глобалізації національна наукова школа, започаткована С. Подолинським і продовжена В. Вернадським та М. Руденком, є питомо національним надбанням. Водночас вона формує русло життєствердної світової економіко-філософської культури.

Місце фізичної економії у теперішньому і майбутньому загальнолюдському економічному надбанні можна досягнути, звертаючись передовсім до праць М. Руденка. Наша наукова школа є питомо українською, а не запозиченою, має світовий вимір, а найважливіше — є рятівною для долі українства і людства, особливо — для наших і загальнолюдських нащадків. Ми керуємося світоглядною моделлю М. Руденка, бо якраз вона дозволяє досягти призначення і значущість фізичної економії у життєствердній інтелектуальній скарбниці людства.

М. Руденко також дбав про сценарії переходу надбань від французів до українських подвижників. Їх спільне надбання належить розкривати через поєднання парадигм Ф. Кене та Ю.-Р. Майєра для отримання парадигми С. Подолинського; через оновлення та завершення на цій основі фізіократичного вчення. Йдеться про утвердження чвертьтисячолітнього симбіозу континентальних здобутків фізіократії і національної наукової школи фізичної економії.

Від початку 90-х років ХХ ст. у світовому інтелектуальному середовищі відбуваються важливі позитивні зрушення. Подібні до тих, на які вказував М. Руденко, ведучи мову про внесок українства та забезпечення спадкоємності європейської спадщини.

Нині належить акцентувати увагу на спадкоємності загальнолюдського надбання. Окреслилося становлення новітньої галузі світової економічної науки — екологічної економіки, С. Подолинський визнаний її «піонером». Неупередженість та наукова етика закордонних дослідників засвідчують непроминуцність доробку С. Подолинського.

Продовження запропонованого М. Руденком підходу відкриває бачення трьох потужних гілок, що утворюють життєдайну крону справді величного дерева загальнолюдського економічного пізнання. Як зазначалося, це європейська школа фізіократії. Це парадигмально пов'язана з нею українська наукова школа фізичної економії. Це новітній феномен — сучасна світова фізико-економічна думка, органічною складовою якої є екологічна економіка, що утверджує природоугідні засади господарювання.

Учасники зібрання наголосили, що подвижники національної фізико-економічної думки вбачали вихід із теперішньої кризової ситуації через утвердження питомо українського економічного знання, заснованого на фундаментальних засадах законів природи.

Узагальнивши подвижництво С. Подолинського, В. Вернадського і М. Руденка в утвердженні природничих засад економічного мислення і господарювання, учасники Круглого столу рекомендують у сфері економічного мислення Національній академії наук України та Міністерству освіти і науки України:

1. Утверджувати фундаментальне положення української наукової школи фізичної економії про те, що першоджерелом створення додаткової вартості є вловлювана через фотосинтез енергія Сонця, а не абсолютизована і поставлена над природою праця.

2. Утверджувати і розвивати відповідно до викликів ХХІ сторіччя життєдайність економічного знання завдяки визначальному місцю у його складі фізичної економії.

3. Інституціоналізувати інтелектуальні надбання С. Подолинського, В. Вернадського і М. Руденка, включити їх у відповідну ХХІ століттю національну стратегію наукових досліджень та модернізації освітніх процесів.

Як ключовий напрям діяльності Товариства на 2021 рік учасники Круглого столу визначають:

Відзначення на державному рівні 130-ліття з дня смерті видатного українського вченого, громадського та політичного діяча і економіста доктора Сергія Подолинського.

Введення доробку С. Подолинського в національний та загальнолюдський науковий обіг. Академічне видання шести праць науковця — як чотирма європейськими мовами первісної публікації, так і сучасною українською та англійською мовами.

Обговорення та поширення інформації зі світоглядних проблем побудови в Україні гармонійного суспільства та визначення орієнтирів сталого розвитку на природничих засадах фізичної економії.

Наукове видання

**С. ПОДОЛИНСЬКИЙ, В. ВЕРНАДСЬКИЙ,
М. РУДЕНКО — ПОДВИЖНИКИ ПРИРОДНИЧИХ
ЗАСАД ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ
І ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Тези Круглого столу

18 листопада 2020 року

Видано в авторській редакції

Верстка М. Криворученко

Підп. до друку 18.12.20. Формат 60×84/16.

Ум.-друк. арк. 4,18. Обл.-вид. арк. 4,76.

Зам. 20-5636.

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)

Тел./факс (044) 537-61-41; тел. (044) 537-61-44

E-mail: publish@kneu.kiev.ua